

Scyedam

VOORDRACHT

VAN

MULTATULI,

op Dinsdag 18 Januari 1881,

des avonds te 8 uren,

in „MUSIS SACRUM” te Schiedam.

Vanaf Zaterdag 15 Januari kan men aan
voornoemd lokaal plaatsen bespreken à 10
Cents, en tevens nog toegangs-bewijzen
à f 1 bekomen, mits genomen vóór den dag
der Voordracht. Op dien dag is de prijs
f 1.50 per plaats.

10e Jaargang no. 1 - maart 1984

Verschijnt 5 x per jaar

Losse nummers f 4,-

Redactioneel

'Scyedam' is een uitgave van de Historische Vereniging Schiedam en wordt toegezonden aan leden en begunstigers.

f 25,00 individueel lidmaatschap
f 32,50 lidmaatschap per echtpaar
f 15,00 houders bejaardenpas

Men kan zich als lid aanmelden bij de heer P. Plaisier, Vlaardingerdijk 414, 3117 ZW Schiedam (tel. 010-266475). Adreswijzigingen, opzeggingen e.d. graag aan hem opgeven.

Redactie:

Aad van der Tang
Ruud Poels
Herman Noordegraaf
Theo H.B. Schoenmakers

Redactieadres:

Van Oldenbarneveltstraat 8,
3119 ML Schiedam
Telefoon: (010) 73 67 09

Inhoud:

J. Noordegraaf: Multatuli in Musis	3
J. Noordegraaf: Het Schiedamse genootschap 'Vlijt Volmaakt'	9
W.P. Rook: Schiedam in oude foto's (7)	16
F.C. Noordegraaf jr.: Schiedam en de literatuur (1)	19
Boekennieuws	23
Rectificatie	24
A. Gordijn: De Kleine Baan	25
A. Groeneweg-Metselaar: Rond Van der Schouw	27
R.W. Poels: Historie actueel	30
Mededelingen en jaarverslagen	32

Afbeelding omslag:

Aankondiging in de Schiedamsche Courant van de tweede voordracht die Multatuli te Schiedam hield.

(Foto: A. Groeneweg-Metselaar.)

Dit nummer is grotendeels gewijd aan Schiedam en de literatuur. Zoals u hiernaast kunt zien zijn we zelfs met een rubriek gestart die zo heet.

Multatuli-vereerders zullen ingenomen zijn met het artikel van J. Noordegraaf, waarin hij ingaat op de voordrachten die Multatuli in 1880 en 1881 in 'Muis Sacrum' hield. Ook bevat dit nummer een bijdrage van Noordegraaf over een Schiedams dichtgenootschap uit de 18e eeuw.

Zijn broer, F.C. Noordegraaf jr., start met de al genoemde rubriek 'Schiedam en de literatuur'. Schiedamse schrijvers en schrijvers in wier werk Schiedam voorkomt, zullen deze jaargang de revue passeren.

Begonnen wordt met de dichter Willem Levinus Penning jr. (die precies 60 jaar geleden overleed) en met J.M.A. Biesheuvel. Biesheuvel zal op 30 maart a.s. te gast zijn op een bijeenkomst in het Stedelijk Museum, georganiseerd door de Schiedamse boekhandelaren.

Ook wie zich niet zo interesseert voor literatuur komt in dit nummer aan zijn trekken. Wim Rook staat weer borg voor een prettig leesbaar verhaal in de rubriek 'Schiedam in foto's', waarin nu de 'HEMA' centraal staat.

A. Gordijn reageerde op de 'zoekfoto', die in het vorige nummer werd geplaatst bij het artikel en J.H. Groenendaal over de Weezenbuurt. Alie Groeneweg zette op verzoek van de redactie haar herinneringen op schrift aan het vele werk dat zij en haar man hadden bij de totstandkoming van de Van der Schouw-tentoonstelling in het Stedelijk Museum.

Tussen haakjes: vergeet u de jaarverslagen niet te lezen?

Met ingang van deze jaargang telt de redactie een lid minder. Cees van der Geer moest vanwege zijn drukke werkzaamheden het redactielidmaatschap beëindigen. Ofschoon hij de laatste jaren vrijwel niet meer aan het redactiewerk heeft kunnen bijdragen, mag niet worden vergeten dat hij aanvankelijk de motor achter de HVS was, en niet in de laatste plaats achter 'Scyedam'.

We hopen dat dit geen definitief afscheid is. In elk geval: bedankt Cees!

(AvdT)

Multatuli in Musis

De Schiedamse voordrachten van Multatuli

J. Noordegraaf

1. Inleiding

In de jaren 1878-1881 heeft Eduard Douwes Dekker (1820-1887), beter bekend onder zijn schrijversnaam Multatuli, in Nederland een viertal voordrachten-tournees gehouden. Telkens in de eerste vier maanden van het jaar verliet hij zijn Duitse domicilie en begon aan een trektocht langs een groot aantal Nederlandse steden. Van stad tot stad, van hotel naar hotel reizend hield hij in die vier jaar zo'n 140 voordrachten. Echt leuk heeft hij dat nooit gevonden, ook achteraf niet. Het rondtrekkend bestaan was nu eenmaal afmattend en zijn gezondheid speelde hem vaak parten. Maar zijn financiële positie liet hem toentertijd weinig keus.¹

Multatuli was een boeiend spreker, maar een voordracht van hem leek weinig op een klassieke redevoering. Hij improviseerde graag, sprong van de hak op de tak en liet een stortvloed van ideeën los op zijn publiek, dat veelal ademloos enkele uren in de ban was van deze 'geniale spreker', zoals de *Schiedamsche Courant* hem eens noemde. Sinds 1870 woonde hij met Mimi Hamminck Schepel, met wie hij in 1875 trouwde, voorgoed in Duitsland. Aan haar schreef hij in zijn reisbrieven bij herhaling over enthousiaste reacties van het publiek.²

Veel tijd voor voorbereiding had hij voor zo'n lezing meestal niet nodig. Aanvankelijk gebruikte hij nog papieren met aantekeningen, later sprak hij helemaal zonder aantekeningen. Het onderwerp waarover hij spreken zou, kon hij maar zelden van tevoren aan de organisatoren opgeven. Meestal wist hij zelf pas vlak voor de 'voorstelling' welk onderwerp hij zou behandelen.

Eduard Douwes Dekker ('Multatuli'), Amsterdam 3 maart 1820, Nieder-Ingelheim 19 februari 1887.

Op zijn tournees heeft Multatuli tot tweemaal toe Schiedam bezocht. Beide keren hield hij op een avond in januari een voordracht in het gebouw Musis Sacrum, Lange Haven 117. De eerste keer was dat op 15 januari 1880, aan het begin van zijn derde lezingentournee. Een jaar later, in het kader van zijn vierde en laatste tournee, bezocht hij de stad op 18 januari. In beide gevallen was de reclame even eenvoudig als effectief. Een aantal dagen van te voren werd in de *Schiedamsche Courant* middels een korte redactionele mededeling de aandacht op Multatuli's voordracht gevestigd. Bovendien verscheen er in die krant enkele dagen achtereen een advertentie waarin het optreden werd aange-

kondigd. Daarin werd tevens meege-
deeld, dat de toegangsbewijzen van te
voren aan de zaal te verkrijgen waren à
raison van f 1,-; plaatsbespreken kostte
een dubbeltje. Op de dag zelf werd
de toegangsprijs verhoogd tot f 1,50
per plaats. Bij de tweede voordracht was
er ook nog sprake van een intekenlijst
die circuleerde. Het komt me voor dat
bij beide gelegenheden Multatuli geen
reden had om zich over zijn Schiedamse
publiek te beklagen, noch financieel
noch anderszins.

2. 1880: een tevreden 'publiekje'

'Terwijl Multatuli in verschillende ge-
meenten is opgetreden - in sommige
reeds meermalen - heeft hij Schiedam
tot dusverre nog niet bezocht', schreef
de *Schiedamsche Courant* van 12 januari
1880. De gelegenheid om hem op 15
januari a.s. in Musis Sacrum te horen
zal 'zeker velen alhier welkom zijn', ver-
volgde het blad onder verwijzing naar
de advertentie waarin Multatuli's optre-
den werd aangekondigd. De krant had
gelijk, zoals uit het volgende moge blij-
ken.

Op donderdag 15 januari 1880 hield
Multatuli om 8 uur 's avonds in Musis
Sacrum een voordracht over het onder-
werp 'Slordig spreken leidt tot slordig
denken'. Het was een thema dat hij in
de loop van zijn tournee nog een keer
of vier zou aansnijden en dat we ook uit
zijn geschriften kennen.³

De verslaggever van de *Schiedamsche
Courant* vond dat de strijd die de auteur
van de Max Havelaar de afgelopen ja-
ren had moeten voeren onmiskenbare
sporen nagelaten had op het gelaat van
de zestigjarige. Lichamelijk mocht Mul-
tatuli dan verzwakt zijn, zijn geest leek
des te helderder geworden. De manier
waarop de voordracht werd gepresen-
teerd, riep herinneringen op aan de man
'die ons voor twintig jaren in verrukking
bracht door zijn toespraak tot de Le-
bakse hoofden', aldus de verslaggever.
Waar ging het deze avond over?

Zeer alledaagsche zaken maakten het on-

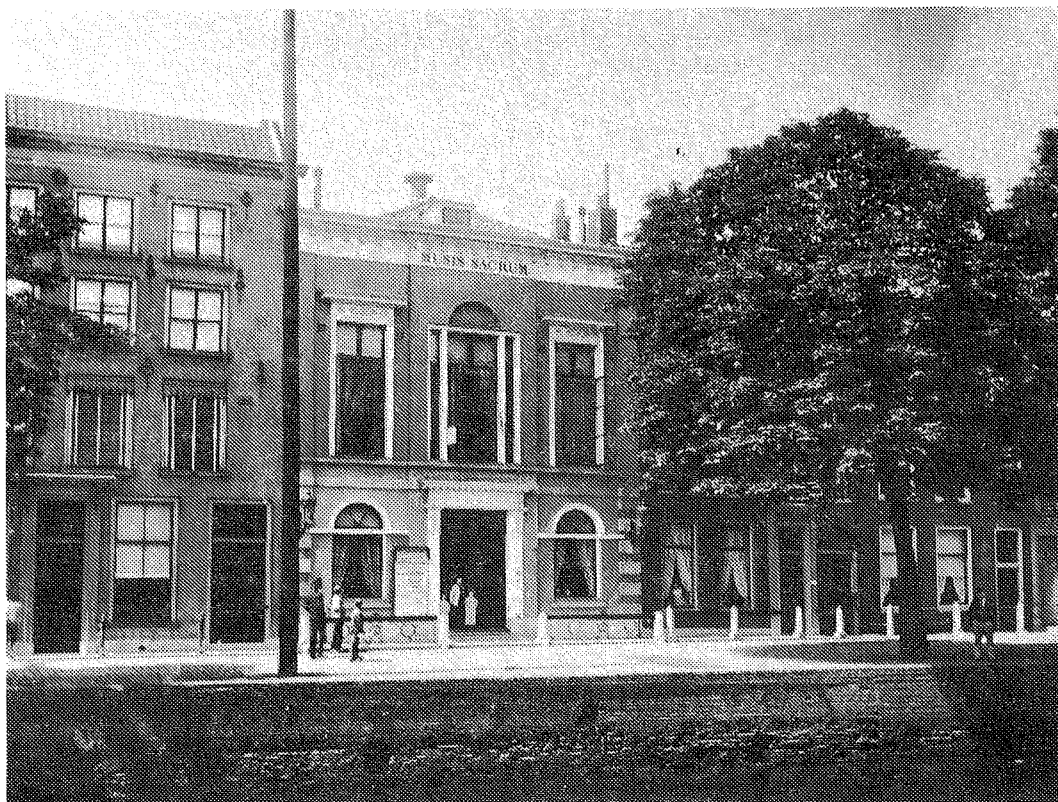
derwerp van zijne bespreking uit. Hij ging
uit van de stelling, dat slordigheid in het
spreken leidt tot slordig denken en staafde
haar door eenige bewijzen, die wij nu juist
niet altijd gelukkig gekozen kunnen noe-
men. Wij meenen veilig te kunnen aanne-
men, dat de opgeworpen stelling voor alle
toehoorders nog lang niet voldoende bewe-
zen was. Dit scheen dan ook minder in de
bedoeling van den spreker te liggen. Ge-
dachteloos spreken, het verkeerd gebruik
van woorden en uitdrukkingen en het
overnemen van holle phrasen te bestrij-
den en aan te sporen tot denken over
hetgeen wij hooren, zien en lezen, was de
hoofdstrekking van zijn betoog. En hierin
slaagde hij meesterlijk.⁴

Multatuli zelf was niet ontevreden over
zijn voordracht en hij had de indruk
dat ook zijn 'publiekje' wel tevreden
was. Onder de aanwezigen signaleerde
hij ds. François Haverschmidt (Piet
Paaltjens) - hij zat vooraan -, en W.L.
Penning, die als dichter aanvankelijk
onder het pseudoniem M. Coens publi-
ceerde.⁵ Een jaar later zou Penning ook
bij Multatuli's tweede Schiedamse voor-
dracht acte te présence geven. Bij die
gelegenheid ook zou Multatuli beginnen
'met de betuiging, der aangename her-
inneringen, hem bijgebleven van de
ontvangst bij zijn voordracht ten vorige
jare gehouden'.

3. 1881: een broodje met gehakt

Op woensdag 19 januari 1881 rappor-
teerde Multatuli vanuit zijn Leidse lo-
gement aan Mimi over hetgeen hem de
vorige dag in Schiedam overkomen was:

Volgens afspraak zou ik te Schiedam om-
streeks 6 uur aankomen, dáár 'n warme
kamer vinden en ik zou er twee uur tijd
hebben om me klaartemaken voor de voor-
dracht. Maar zie, de trein kwam 'n heel
uur te laat (door sneeuw en harden wind).
Dat was één. En m'n nieuwe begeleider
had niet gezorgd voor 'n vigilant (huurrij-
tuig). Daar stond ik om 7 uur in de sneeuw
aan 't station. Toen loopen naar de zaal,
die volstrekt niet nabij was. Hijgend kwam
ik aan, ontstemd natuurlijk in twee bete-

Musis Sacrum omstreeks 1900.

(Foto: gemeentearchief Schiedam.)

kenissen, want *stem* had ik ook niet. Daar ik al halfvijf uit m'n logement te Leiden gegaan was had ik niet gegeten. Ik had me 'n paar broodjes met gehakt laten meegeven. Maar te Schiedam had ik geen tijd ze te eten. Er begonnen al mensen in de zaal te komen. Bezoek in de wachtkamer van Penning (Coens).⁶

Toen zich nog iemand aandiende om hem vóór z'n optreden te spreken, liet Multatuli hem zeggen: 'geen tijd'. 'Verbeelje', schrijft hij aan Mimi, 'ik had m'n onderwerp nog niet vastgesteld!'. Dan volgt een staaltje van Multatuli's improvisatievermogen:

't Was kwart voor acht. Ik dacht even na, en besloot te spreken over 'levensopvatting' in verband ook met den naam dien Schiedam heeft. En zie, ik was klaar *drie* minuten vóór acht uur...Vrij stipt om acht uur trad ik op...

Wat voorbereiding betreft vormen deze

Schiedamse twaalf minuten waarschijnlijk Multatuli's snelheidsrecord.

Ondanks het slechte weer was er een 'talrijke schare, waaronder vele dames,' gekomen om de grote man aan te horen. Waarom had de spreker voor deze avond als onderwerp 'Levensopvatting' gekozen? 'Men had hem gesproken van het materialisme, dat alhier als levensbegin-sel zou gelden. Hij had die mededeeling aangehoord; zijn antwoord daarop was de toespraak, die hij thans ging houden'. Vervolgens trok Multatuli alle registers open:

Wijsbegeerte en dichtkunst, realisme en idealisme werden met elkander vergeleken en het onderling verband dezer schijnbaar tegenstrijdige zaken aangetoond. Gedurig, - want de eene gedachte volgde op de andere, - had men den spreker wel willen verzoeken, eens even rust te nemen en bij het behandelde te blijven, om er nog wat

meer in door te dringen en ophelderingen van zijn beweringen te vragen, doch het samenzijn op dezen avond liet dit niet toe. De onfeilbare wijze, om de rechte levensopvatting te leeren kennen, was naar den spreker de beoefening van den Catechismus der Natuur, even oud als de wereld, en waaruit de ware wijsgeeren van vroeger en later tijd, ten behoeve der menscheid hebben geput.⁷

Om de laatste trein naar Leiden te kunnen halen, waar hij logeerde, moest Multatuli tot zijn spijt al om kwart voor tien met zijn voordracht stoppen. De terugreis verliep echter weinig voorspoedig. Dinsdagavond en dinsdagnacht woedde er een sneeuwstorm, die het treinverkeer ernstig ontregelde. Voor die trein had ik me niet hoeven haasten, schrijft Multatuli,

want in de wachtkamer was reeds bekend dat er vertraging was door de sneeuw. Soms was er twijfel of-i heelemaal wel komen zou. Nu hij kwam, en te half twee in den nacht kwam ik thuis. Toen eerst dineerde ik met een van m'n broodjes. 't Was een reis! Telkens heelemaal of bijna stilstaan. Een eenmaal m'n raampje geopend hebbende kon 't niet weer gesloten worden. (Sneeuw er tusschen die bevroren was.) Zoodat ik (eerste klas reizende) in de open lucht gezeten was.⁸

Om Mimi gerust te stellen voegt hij eraan toe: 'En ik ben heel wel! Mij mankeert niets'.

De reis van en naar Musis mag dan een reis met hindernissen geweest zijn, over zijn voordracht en de opkomst van het publiek was Multatuli ook ditmaal niet ontevreden. De belangstelling was aanzienlijk. Er waren 140 mensen, 'dat voor Schiedam wel is. 't Is méér dan 400 te Amsterdam of 200 te Rotterdam'. Onder het publiek bevond zich ook de Schiedamse uitgever H.A.M. Roelants, met wie Multatuli in de pauze kennismaakte. Zonder te willen zeggen dat hij 'zeer goed' had gesproken, meende Multatuli dat 't toch niet niet slecht' was. En 'zeker heeft niemand gemerkt

dat ik m'n twee uren rust niet gehad had en zoo even door de sneeuw gebaggerd'. De zaak is goed afgelopen, was zijn conclusie.

Blijkens het verslag in de *Schiedamsche Courant* werd Multatuli's voordracht gekenmerkt door een milde toonzetting. De lezing verliep zonder incidenten, en niemand hoefde voortijdig boos de zaal uitte lopen, zoals elders wel eens gebeurd was. 'Zelfs zij, die met den genialen spreker in denkwijze verschillen, zullen dunkt ons, geen reden gehad hebben, over miskenning of bespottung te klagen. Het waren voor het meeren-deel welwillende woorden, die we hopen dat Multatuli's lezingen ook verder zullen kenmerken', noteerde de verslaggever.

4. Penning en Multatuli

Ook bij deze tweede voordracht had de Schiedamse dichter Willem Levinus Penning (1840-1924) van zijn belangstelling blijk gegeven. Vóór de lezing had hij Multatuli, met wie hij bij een vroegere gelegenheid in Rotterdam al eens kennis had gemaakt, opgezocht in de stembank van Musis Sacrum. De barre voettocht naar Musis had de eenenzestigjarige 'asthmalijder' nogal fors aangegrepen, zo herinnerde Penning zich nog jaren later.

Met beide handen op de tafel steunende, liep hij schokkende als gejaagd door benauwdheid heen en weer, terwijl het zweet van het voorhoofd gutste over de pijnlijk verwrongen gelaatstreken, en de zoo zwak uitzierende oogen boven de zware wallen u aanstaarden met een uitdrukking van angst, worstelend tegen wat strengs en hoogs. Het spreken ging niet, dan hijgende en telkens afgebroken.⁹

Na afloop van de lezing vergezelde Penning en enkele anderen de spreker naar het station. Ze hielden hem daar ook gezelschap bij zijn anderhalf uur durend oponthoud in de wachtkamer van het Schiedamse station, een oord waarvan Multatuli niet erg gecharmeerd bleek te zijn.

Deze en nog andere, door Multatuli zelf niet vermelde bijzonderheden, zijn door Penning verwerkt in het gedicht 'Toen Multatuli nog voordrachten hield', opgenomen in zijn bundel *Sintjans-lot* (1906).¹⁰ Ik laat dat gedicht hier volgen. Voor een goed begrip van de tweede en vierde strofe lijkt me een korte situatieschets vooraf wel op z'n plaats.

Het toenmalige Schiedamse station stamde uit 1847. De wachtkamers lagen zo'n vier meter lager dan de perrons. Het hele stationsgebouw was erg laag en meer dan veertig meter lang. Het station was zo gebouwd, omdat op grond van het 'windrecht' aan een naburige watermolen niet de wind uit de wieken genomen mocht worden. Als er een trein in aantocht was, werden de reizigers in de wachtkamer daarvan op de hoogte gesteld en dan kon de klimpartij naar het perron beginnen. Ook Multatuli moest zich in 1881 nog aan dit ritueel

onderwerpen, tot zijn ongenoegen overigens, zoals blijkt uit het gedicht van Penning. Een aantal jaren later werd de bewuste molen 'op stoom gemaakt' en er verrees een nieuw stationsgebouw, dat in 1888 in gebruik werd genomen, één jaar na het overlijden van Multatuli.

De derde strofe bevat een aantal toespelingen op het werk van Multatuli. 'La Sainte Vierge' is de zeeziektegeschiedenis uit Idee 229 e.v.; Colineau is de naam van de arts, die in dat verhaal een middel tegen zeeziekte uitvond; 'sterniaansch' slaat op de manier waarop het verhaal verteld wordt (vergelijk *Iristam Shandy* van de Engelse romanschrijver Laurence Sterne); 'veracht Publiek' ten slotte slaat op Multatuli's uitspraak 'Publiek, ik veracht u met grote innigheid' uit de *Minnebrieven*.

Het gedicht van Penning luidt als volgt:

TOEN MULTATULI NOG VOORDRACHTEN HIELD

- 'Waarover sprak ik vorig jaar?' Uit Leiden
 Werd Dekker's vraag per draad besteld;
 In noodweer vond nog 't Antwoord draadgeleide,
 Maar aankomstuur was niet gemeld.
 Na sneeuwstorm, zwaarste dien 'k tot nu beleefde,
 Kwam Dekker zoekende uitgestapt;
 - 'Hier nooit een rijtuig!' knorde hij, en streefde
 Den weg op - voeten hoog bepapt!

Toch werd voor volle zaal met vuur gesproken
 In die fabrieks- en handelsstad,
 Wier spoorwegwachtsaal tegensdijks gedoken
 Bij 't keeren Dekker's afschuw had:
 - 'Dat beengescharrel boven langs die ramen
 Maakt zenuwachtig!' borst hij uit;
 'Portier!...' Vergeefs, eerst als er treinen kwamen
 Ontsloot één arm de wal-kajuit.

- 'k Word zeeziek!' riep La Sainte Vierge's dichter...
 - 'Nu 'n dropje Colineau of wat,'
 Zinspeelde een onzer; Dekker's blik werd lichter;
 - 'La Vierge? Sterniaanschen schat

*En zonder namaak (waagde ik op te merken)
 Gaaft ge ons, gaaft ge uw veracht Publiek;'
 - 'Niet op de Vromen schold ik in mijn kerken,'
 Zei Dekker hartlijk lakoniek.*

*Klingklang van sleutels, - aan 't gesprek een ende:
 Trap op, - en draaiend zeil verklaart
 'Stations-gebuktheid onder d i v i d e n d e n!
 Stom is hier 't Stoomtuig uitgespaard!...'
 Boos spoort hij weg.*

*Moogie oude Watermolen,
 Stoom viert uw val thans, maalt nu 't nat;
 Aan 't nieuw Station wordt lucht noch ruimte ontstolen,
 Waar plaagwiek recht op drijfwind had.*

*Geen Douwes Dekker viel dit meer te melden,
 Hij was ter rust.*

*Bij 't rustloos beeld
 Van dien door nood tot Voordracht-wee gekwelde,
 Voegt wat naïefs met luim omspeeld;
 Kort - afgetobtheid nog verwrong zijn wezen -
 Ontviel hem: - COENS? 'Weg pseudoniem,
 Dwaas die er ooit een aannam!'
 - 'Kort geprezen
 Zoo'n dwaas (lachte ik) die wijzen-ook doet lezen...'
 En MULTATULI - lachte intiem.*

Het is niet het enige gedicht dat Penning aan Multatuli gewijd heeft. Maar dat is weer een ander verhaal.

NOTEN

1. Voor een duidelijk overzicht van die tournees en de achtergronden ervan verwijs ik naar het artikel van Nop Maas, 'Wat ik doe, is geen kunst, helaas, 't zyn maar kunstjes'. De voordrachtentournees van Multatuli, 1878-1881'. In: *Over Multatuli* 9 (1982), p. 9-40.
2. Zijn brieven werden - niet allemaal overigens - gepubliceerd in: Multatuli, *Reisbrieven aan Mimi en andere bescheiden*. Met aantekeningen in het licht gegeven door dr. Julius Pée. Amsterdam 1941.
3. Zie bijvoorbeeld J. Noordegraaf, 'Multatuli's ideeën over taal'. In: *Over Multatuli* 4 (1979), p. 21-36.
4. *Schiedamsche Courant*, 17 januari 1880.
5. *Reisbrieven*, p. 193.
6. *Reisbrieven*, p. 267.
7. *Schiedamsche Courant*, 20 januari 1881.
8. *Reisbrieven*, p. 268.
9. W.L. Penning, *Sintjans-lot*. Rotterdam 1906, p. 131-132, noot 25.
 Omdat Penning vooral bekend is als een blinde dichter, vermeld ik hier dat hij pas sedert 1883, dus enkele jaren na de hier beschreven ontmoeting met Multatuli, geen beroep meer kon uitoefenen door langzaam verergerende en sinds 1890 volslagen blindheid.
10. *Sintjans-lot*, p. 114-115.

Het Schiedamse genootschap Vlijt Volmaakt

Een verkenning

J. Noordegraaf

De dichters van het Schiedamse genootschap Vlijt Volmaakt, wie kent nog hun namen? In de omvangrijke studie die Van der Feijst heeft gewijd aan de geschiedenis van Schiedam zal men ze tevergeefs zoeken. Maar ook in *Querido's letterkundige reisgids voor Nederland*, waarin Schiedam toch ruime aandacht heeft gekregen, schittert het genootschap door afwezigheid.¹ Verrassend is dat niet, want ook de officiële neerlandistiek heeft tot voor kort de dichtgenootschappen uit het laatste kwart van de achttiende eeuw groten-deels links laten liggen. Dat betekent dat op dit terrein maar een beperkt aantal direct bruikbare studies beschikbaar is.²

Het Schiedamse dichtgenootschap Vlijt Volmaakt, dat in 1781 met de bundel *Proeve van Poëzije* naar buiten trad, heeft niet die aandacht gekregen, die het toekomt. Uiteraard kan men verschillend oordelen over het belang van de gedichten die door de leden werden vervaardigd. Maar het lijkt me, dat zo'n genootschap ook interessant kan zijn voor degene die meer gericht is op de algemeen-culturele en sociaal-historische aspecten van de geschiedenis van Schiedam.

Doel van deze bijdrage is niet meer dan een voorlopig beeld te geven van het Schiedamse genootschap. Dat beeld kan op dit moment door beperkingen van uiteenlopende aard niet anders dan onvolledig zijn. Bij gelegenheid hoop ik nog eens op deze materie terug te komen.

De dichtgenootschappen

In de periode 1765-1780 valt de belangrijkste periode van de gezelschappen die in de literatuurgeschiedenis bekend staan onder de naam 'dichtgenootschappen'. In dergelijke genootschappen verzamelden zich liefhebbers van poëzie, mensen die veelal dachten door langdurige training in het maken van verzen tot een groot dichter te kunnen uitgroeien. Men vergaderde regelmatig en ter vergadering werden door elk lid dichtstukken ingeleverd, die weer door anderen werden beoordeeld en van uitgebreid commentaar voorzien. Vooral wat spelling en grammatica betreft moesten de dichtstukken telkens opnieuw 'beschaafd' en gepolijst worden alvorens ze voor eventuele publikatie in de genootschapsbundel in aanmerking kwamen. Geen wonder dat de meeste poëzie uit de dichtgenootschappen niet erg hoog wordt gewaardeerd: aan het wezenlijke van de poëzie was men er veelal niet toegekomen.

Het waren er velen die zich geroepen voelden tot dichten. Omstreeks 1780 noteerde de dichteresse Juliana de Lannoy, dat er 'schier geen stad van rang in Neêrland' kon worden genoemd 'die op geen Maatschappij van fraaije lettren roemt'. Speciaal in Zuid-Holland was de 'vereenigingslust der dicht-beoefenaren' (J. te Winkel) buitengewoon groot. Rotterdam bijvoorbeeld telde diverse genootschappen, waarvan Studium Scientiarum Genitrix het belangrijkste werd. Uit het Schiedam van die tijd is ook een genootschap bekend, en de naam ervan laat zien hoe de leden over

het dichterschap dachten: Vlijt Volmaakt.

Vlijt Volmaakt

Het genootschap Vlijt Volmaakt werd waarschijnlijk opgericht in de eerste helft van de jaren zeventig van de achttiende eeuw. De oprichting moet uiterlijk in 1775 hebben plaatsgevonden; uit dat jaar namelijk zijn ons activiteiten van bestuurszijde bekend.

In de genootschapsbundel is een voorbericht opgenomen, gedateerd 1 december 1781. Daarin wordt verteld, dat men al geruime tijd geleden besloten had op vaste dagen in de stad Schiedam bijeen te komen. Het nuttige werd met het aangename verenigd: 'Vermeerdering van kennis was ons algemeen oogmerk, en de beoeffening der Dichtkunst ons bijzonder behaagen', schrijven de opstellers van het voorbericht. Zoals gebruikelijk vervaardigden de leden gedichten over onderwerpen van allerlei aard en zij 'beschaefden dezelve, naer onze kundigheid in Tael en Poëzije, gedurende de snipperuren onzer gewoone bezigheden'. Aangestipt wordt nog, dat het genootschap slechts een gering aantal leden telde. Voor het bespreken van elkaars poëzie lijkt me dat een voordeel geweest, maar het kan er ook de oorzaak van geweest zijn, dat het genootschap in de jaren tachtig een stille dood moet zijn gestorven. Ik kom daar straks nog op terug.

Pas in 1781 achtte men het ogenblik aangebroken om met een eigen bundel in de publiciteit te treden. Heel voorzichtige - de tijden zijn immers onzeker - wordt er in het voorbericht gesproken over een eventuele tweede bundel, waarvoor ook niet-leden zouden kunnen inzenden. Het is evenwel bij één bundel gebleven.

De Proeve van Poëzije

In 1781 verscheen bij de uitgever C. van Hoogeveen Jr. te Leiden de *Proeve van Poëzije* van het Schiedamse genootschap Vlijt Volmaakt.³ In de *Algemeene Vaderlandsche Letter-oef-*

ningen van 1782 werd de bundel als volgt aangekondigd:

Een Genootschap van Dichtkundige Liefhebbers te Schiedam maakt hier mede gemeen, eene Verzameling van een gedeelte van deszelfs arbeid; bestaande ten deele in Bybel- en Zededichten, een voorts in Mengeldichten van veelerleien aart. Ze komen uit onderscheidene handen en ieder Lid van het Genootschap houdt zyne Stukjes voor zyne verantwoording.⁴

Wat trof de anonieme recensent uit 1782 zoal aan, toen hij de bijna tweehonderd bladzijden poëzie doorbladerde? Zoals gezegd valt de bundel in twee gedeelten uiteen. Het eerste gedeelte, blz. 1-88, is gereserveerd voor de 'Bijbel- en Zededichten', terwijl de bladzijden 89-193 een rijk geschakeerde afdeling 'Mengeldichten' herbergen. Onder die laatste noemer zijn zeer uiteenlopende gedichten bijeengebracht: vertalingen, raadsels op rijm, natuurbeschrijvingen, puntdichten en grafschriften, zowel heel korte als erg lange verzen. De bijbel- en zededichten hebben bijbelse en godsdienstige stof tot onderwerp, die veelvuldig aanleiding vormt tot stichtelijke en wijsgerige overpeinzingen. De gedichten zijn niet zonder meer achter elkaar geplaatst. Beide afdelingen zijn min of meer gestructureerd. Zo is er bij de bijbeldichten bijvoorbeeld een reeks verzen aan te wijzen waarin eerst het kerstfeest wordt bezongen, waarna de gedichten volgen die betrekking hebben op leven, lijden en sterven van Christus; een vers over Hemelvaart sluit deze cyclus af.

Over het peil van de opgenomen gedichten betoonde de recensent zich niet ontevreden. 'Men zal', zo schreef hij, 'Naar 't ons in 't doorbladeren is voorgekomen, geen reden vinden om iemand hunner ten deezzen opzigte bijzonder met minagting te beschouwen. Naar uitwyzen deezer verzameling bestaat het Genootschap uit Leden, die, zonder hen juist tot Dichters van den eersten rang te verheffen, wel gezegd

mogen worden, den Leden van andere Dichterlyke Genootschappen in ons Vaderland, over het algemeen, te evenaaren'. Een relatief mild oordeel, maar geen eredivisie dus voor de leden van Vlijt Volmaakt. Wie waren nu de dichters van wie dit werd gezegd, en wat hadden ze in deze Proeve bijeengebracht?

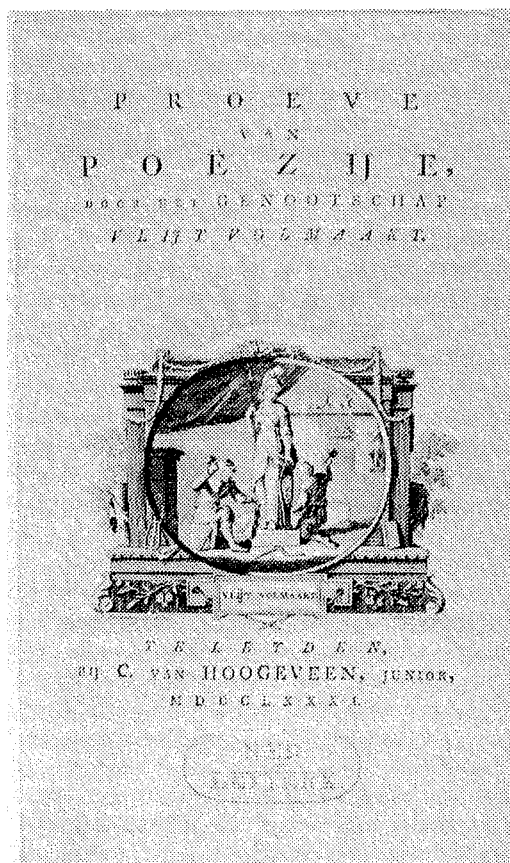
De leden

In de *Proeve* vinden we bijdragen van elf verschillende personen, terwijl één gedicht 'door N.N.' geschreven heet. Een anonieme bijdrage - van een twaalfde man of vrouw?

Ik zal nu overgaan tot het introduceren van elk van de leden afzonderlijk. Naast wat ik maar een vijftal 'buitenleden' zal noemen, zijn er twee Rotterdamse leden en één lid is uit Vlaardingen afkomstig. Ik begin de bespreking met wat ik zie als de Schiedamse kern van het gezelschap, te weten de Schiedamse zakenlieden Boufy, Pigeaud en Van der Blok.⁵

Gerard Boufy (1737-1808) was korenwijnbrander en koopman, tevens medereder van enkele schepen. In compagnie met een tweetal andere Schiedammers handelde hij o.a. op Koningsbergen. In later tijd bekleedde Boufy verschillende openbare functies zoals schepen en vroedschap. Ook was hij een aantal jaren regent van het Proveniershuis te Schiedam.

Binnen het genootschap moet deze Boufy een vrij produktief dichter geweest zijn: aan de bundel leverde hij vijftien bijdragen. Voor het merendeel hebben die betrekking op bijbelse en godsdienstige onderwerpen; ik noem hier zijn uitvoerige beschouwing in dichtvorm over 'De voortreffelijkheid van den Christen Godsdienst'. Van de voortreffelijkheid van zijn verzen was niet iedereen overtuigd: in Van der Aa's *Woordenboek van Nederlandsche dichters* vinden we Boufy gekwalificeerd als 'een Schiedamsch rijmelaar' uit het laatst van de achttiende eeuw.⁶ Na 1781 heeft Boufy de pen niet laten

Titelblad van de 'Proeve van Poëzije' (exemplaar Universiteitsbibliotheek Leiden).

rusten. Toen er in 1787 een ereprijs werd uitgelooft voor dichtstukken over de omwenteling van 1787,⁷ deed ook hij mee aan deze dichtwedstrijd. Een vers van zijn hand is opgenomen in de *Gedenkzuil, opgericht, ter gedachtenis van Neêrlands heil en Oranjes zegepraal*. Het is 'uit prosaische regels...zamengeflanst', luidt het oordeel bij Van der Aa. Van de Schiedamse azijnmaker *Thomas Pigeaud Dzn.* (1729-1798) weten we dat hij in de periode 1775-1782 enkele malen onroerend goed huurde van Gerard Boufy. In vergelijking met deze leverde Pigeaud met een vijftal bijbel- en zededichten een bescheiden bijdrage aan de genootschapsbundel.

Jacobus van der Blok (1732 of 1733-1782) was van beroep koopman en korenwijnbrander. Hij was een van de

compagnons met wie Boufy op Koningsbergen handel dreef. Zijn eerste vrouw was de Schiedamse Cornelia Burgerhout (1715-1778). Bij haar overlijden schreef de bedroefde weduwnaar het volgende 'Grafchrift':

Vraagt gij, ô wandelaar! wie toch hier sluimren mag?

KORNELIA, een telg, uit BURGERHOUT gesproten,

Een levendige steen uit Christus keurgenoeten,

Wier schitterende deugd maar weinig weêrgaê zag.

Verder vinden we zowel in de afdeling bijbel- en zedegedichten als bij de mengeldichten verscheidene bijdragen van zijn hand. Eén van zijn mengeldichten is een vers 'Op den ijsselijken Storm en Watervloed van den XIV. en XV. November 1775'.

Behalve deze drie Schiedamse zakenlieden leverde ook een tweetal Rotterdammers een aandeel in de *Proeve*. Allereerst noem ik de Rotterdamse advocaat en procureur *Jean Portal Amalry*. Hij werd in 1754 in Schiedam geboren, studeerde te Leiden in de rechten en promoveerde er op 7 april 1778 tot doctor op het proefschrift *De renunciatione senatusconsulti vellejani*.⁸

In 1784 vertrok Portal Amalry naar de West en vestigde zich metterwoon te Curaçao. Mr. Jean Portal Amalry was een geletterd man; zijn bijdragen aan de bundel is aanzienlijk te noemen. Zo vertaalt hij het een en ander uit het Frans en het Engels, dicht op klassieke thema's en levert enkele proeven van vertaling uit het Latijn. In zijn 'Gedachten op het Afsterven van Mejufvrouw *Cornelia vander Blok*, geb. *Burgerhout*' herdenkt hij de echtgenote van zijn Schiedamse kunstbroeder.

Was Amalry een van de jongere leden van Vlijt Volmaakt, zijn stadgenoot *Joachim Oudaen* mag wel als nestor van het gezelschap gelden. Deze Joachim was een kleinzoon van de veel bekendere dichter met dezelfde naam die in de zeventiende eeuw in Rotter-

dam leefde. Een wonderlijke man, deze Joachim Oudaen Jr. In een open brief op rijm, waarin hij zich verweert tegen aantijgingen aan zijn adres⁹, verhaalt hij openharig zijn levensloop: twaalf ambachten en dertien ongelukken. Geboren te Leerdam kwam hij met z'n ouders in Rotterdam te wonen. Hij trouwde daar in 1738 met 'eene jonge Vrouw uit Leiden', Anna Katharina van Soest. De echtgenote van een van zijn vrienden kon hem echter meer bekoren, een vrouw die 'in 's mans afzyn, my kon streelen en verblyden, // Dan rolde kus op kus'. Op een gegeven moment zag Oudaen, die ooit apothekers-assistent was geweest, zich uit geldnood ertoe gedwongen 'vaersen' te gaan 'disteleeren':

Ik stampte en mengde Poot en Vondel door malkaer,

En smeerde pleisters uit myn ouden Bestevaer (is: grootvader)...

Toen hij zijn dichterlijke gaven in dienst stelde van de Oranjes, kwam hij in de gunst bij de stadhouder.

Ik wierd als Hofpoëet vermaerd door Stadt en Landt

Toen scheen de Zon van myn geluk in top gereezen...

Maar door eigen schuld viel hij bij de prins in ongenade.

Met verbazende openhartigheid bekend Oudaen, tot tweemaal toe bankroet te zijn gegaan. Al te los ook sprong hij om 'met Schrift en munt van 't landt', en als zijn vriend niet financieel voor hem in de bres was gesprongen, dan - zo zegt hij - waaide ik al 'aen een galg of droogde al op een radt', // Gelyk' er veeltyds volgt op zoo eens schelms hanteeren'.

Oudaen overlijdt in 1787 als weduwnaar te Rotterdam. Hoe hij in aanraking is gekomen met de Schiedamse kunstvrienden, is nog niet duidelijk. Wel weten we dat Oudaen in het najaar van 1776 bijna een volle maand in Schiedam een kosthuis heeft gehad. Hoe dit alles ook zij, in de *Proeve* van Vlijt Volmaakt

zijn meer dan veertig bladzijden voor het werk van Oudaen ingeruimd. Voor de bijbel- en zedegedichten levert hij berijmingen van de eerste drie psalmen, van 'De Lofzang van Simeon' en van 'Het Gebed des Heeren'. Ook vinden we er de apostolische geloofsbelijdenis op rijm gezet. Onder de mengeldichten zijn veel korte gedichten van zijn hand te vinden, zowel oorspronkelijke als vertaalde, waaronder enkele tientallen bladzijden vertaling uit het Latijn. Hoe men ook over de kwaliteit van zijn werk mag oordelen, de omvang van zijn inbreng in de genootschapsbundel heeft ongetwijfeld te maken met de reputatie als dichter die Joachim Oudaen zich in de Maassteden al in de jaren veertig van de achttiende eeuw had weten te verwerven.

De benjamin in het gezelschap was wel de Vlaardingse poëet *Arnoldus Soek* (1760-1795). Zijn vader, Adrianus Soek, had zich vanuit Schiedam, waar de familie sinds de tweede helft van de zeventiende eeuw tot de gezeten burgerij behoorde, als chirurgijn in Vlaardingen gevestigd. Arnoldus' moeder was de uit Schiedam afkomstige Neeltje van Pelt, de tweede vrouw van Adrianus. Omstreeks z'n twintigste raakte Arnoldus in de ban van de muzen en begon hij naar eigen zeggen 'allengskens aan een staemlend lied te zingen'. In de jaren 1779-1780 vulde hij een cahier met talrijke verzen. Dat is de periode waarin hij kennismakte met de dichtgenootschappen. In 1779 werd hij opgenomen in het Rotterdamse Studium Scientiarum Genitrix. Tevens werd hij lid van Vlijt Volmaakt. In zijn cahier staan enkele gedichten die in deze genootschappen zijn voorgedragen. Overigens is Soeks bijdrage aan de *Proeve* betrekkelijk gering. Zijn 'Roemtaal van een' Bekeerden Zondaar' beslaat een drietal bladzijden. We vinden Soek, die in Rotterdam tot chirurgijn werd opgeleid, in 1782 terug in Parijs, waar hij zich onder leiding van beroemde medici bekwaamde in de verloskunde. Twee jaar later teruggekeerd in het vaderland ves-

tigde de ambitieuze jongeman zich in de universiteitsstad Leiden. Nog steeds diende hij zowel de poëzie als de geneeskunde. Hij liet een gedichtenbundel verschijnen onder de titel *De vrucht van ledige uren*, die bij Van der Aa het predikaat 'niet boven de middelmaat' meegekregen heeft. Maar op zijn eigenlijke vakgebied wist Soek zich een uitstekende reputatie te verwerven. Hij was een bekwaam verloskundige, die in het bijzonder de toepassing van de keizersnede hier te lande heeft bevorderd. In 1790 werd Soek tot stadsvroedmeester van Leiden en 'artis obstetriciae praelector' benoemd; in 1792 volgde zijn benoeming tot gewoon stadsvroedmeester en lector in de verloskunde.

Geïnspireerd door ervaringen opgedaan in Parijs had Soek zich ook in het politieke leven gestort. Ook hij deed aan 'keezenpoëzie'; van hem zijn er verscheidene vaderlandslievende, hartstochtelijk-krijgshaftige patriottische dichtstukken bekend. Maar de omwenteling van 1787, waarbij de macht weer in handen van Oranje kwam, ontnuchterde hem. Voortaan zweeg hij als dichter en hij concentreerde zich geheel en al op zijn eigenlijke vakgebied. Hij overleed in 1795, nog geen vijfendertig jaar oud.¹⁰ Na deze maasstedelingen voorgesteld te hebben zal ik nu de buitenleden voor het voetlicht halen.

De enige vrouw in het gezelschap was de Amsterdamse dichteres *Maria Louiza Griethuizen-Carelius* (1744-1813). Al vrij jong had zij zich, buiten enig genootschappelijk verband, met de dichtkunst ingelaten. Zij was getrouwd met de Amsterdamse makelaar Hermanus van Griethuizen, die zakelijke contacten onderhield met Van der Blok. Via de relaties van haar man kwam zij in aanraking met het Schiedamse genootschap. Het bestuur bood haar in 1775 het lidmaatschap aan en van tijd tot tijd leverde zij aan het genootschap 'eenige vruchten van haar genie'. In de bundel werd één vers van haar opgenomen, dat een bijbels gegeven tot onderwerp

had: 'De Cananeesche Vrouw'.¹¹

Een ander buitenlid was de theoloog *Christiaan de Groot Stiffry* (1746-1829). Na zijn studie aan de Utrechtse hogeschool werd hij in 1769 predikant te Mijdrecht, dat hij in 1777 verwisselde voor Zwammerdam. Medio 1781 vertrok hij naar Maastricht, waar hij in 1784 tevens tot buitengewoon hoogleraar in de godgeleerdheid aan de Illustre School aldaar werd benoemd. De school werd in 1794 opgeheven. In conflict geraakt met zijn kerkeraad vertrok De Groot Stiffry in 1797 uit Maastricht en werd predikant te Schoonhoven. Daar ging hij in 1814 met emeritaat. Zijn eerste echtgenote was de Schiedamse Louisa Maria Lassis, met wie hij in november 1769 te Schiedam in ondertrouw ging. Ze werd op 27 oktober 1784 te Maastricht begraven.

Voor de *Proeve* heeft De Groot Stiffry een tweetal bijbelse gedichten afgestaan: een 'Uitbreiding van den 150 Psalm' en 'Lijkzangen op Sauls en Jonathans dood'. Verdere dichterlijke activiteiten van zijn kant zijn niet bekend.¹²

Een derde buitenlid was *Jacobus de Passius*, die 'muziekmeester' te Utrecht geweest moet zijn. Op zijn vakgebied publiceerde hij o.a. een driedelige *Verzameling van geestelyke gezange. Byeenvergaderd en op nieuwe zangwyzen gebracht naar de Italiaansche en Hedendaagsche smaak* (Utrecht 1772-1778). De Passius publiceerde twee gedichten in de genootschapsbundel: 'Gebed van eenen Stervenden' en 'Tegen u alleen heb ik gezondigd: Psalm 51'. 'Treffende onderwerpen voorwaar', merkte een criticus op, 'maar aller flauwst behandeld'.¹⁵

Van de dichter *J. Voorduyn* - van hem kennen we geen nadere bijzonderheden - treffen we een zevental stukken aan. Voorduyn zocht het vooral in de mengedichten. Eén van zijn bijdragen is een zes bladzijden tellende vertaling van een gedeelte van de Latijnse dichter Horatius. In Van der Aa wordt over zijn dichtstukken geoordeeld, dat ze 'eenen

genootschappelijken geest' ademen.

In de afdeling bijbel- en zededichten leverde *F.A. van Hal* nog een 'Schets van 's Werelds IJdelheid'. Dit zededicht gaf een criticus de verzuchting in de pen: 'Zou 't ook geene ijdelheid zijn zulke *verzen* te maken?'

Wie was deze Van Hal? Van hem is gezegd, dat hij 'welligt' dezelfde zou zijn als de schout en notaris F.A. van *Hall* uit Vianen. Het zou aardig zijn een relatie te kunnen leggen tussen het Schiedamse genootschap en deze Floris Adriaan van Hall (1736-1808), wiens nazaten de afgelopen drie eeuwen zo duidelijk hun sporen in de Nederlandse geschiedenis hebben nagelaten. Voorlopig echter laat ik het bij het vermelden van deze suggestie.¹⁴

Tenslotte: de 'twaalfde man', die zich achter de letters 'N.N.' verborg. Hij schreef een niet onaardig vers, dat ik in z'n geheel hieronder laat volgen.

Aen N.N. door N.N.

*Dees regels zijn voor u in pand van
trouw geschreeven:*

*Gij die beminnen kunt, kunt immers
ook vergeeven:*

*Wij deelen, van elkaër gescheiden,
éénder smart:*

*Gij zucht, wanneer ik zucht: dit voel
ik aen mijn hart:*

*En als ge om mijnent wil onwillens
wordt bewoogen,*

*Dan vlieten ook om u de traenen uit
mijne oogen.*

*Zal 't eeuwig dan zoo zijn? heb ik
vergeefs gereisd*

*Door zomerhitte en zand naar 't
lommerrijke Z?*

*'t Geen ik toen heb betuigd zal nim-
mer mij berouwen:*

*Welaen dan, laten wij, in liefde, op
God betrouwen!*

*De zon daegt aen met glans, die voor-
maels droevig dook:*

*De tijd, die doornen gaf, baert ook
wel eens roozen ook.*

Uitleiding

Na de *Proeve* van Poëzije is er geen an-

dere bundel meer verschenen. Waarom er geen tweede deel gekomen is, weten we niet, maar het kan zijn, dat het genootschap als het ware slachtoffer is geworden van een snelle erosie.

Laten we eens kijken naar wat er gebeurde met een aantal van de leden afzonderlijk. In 1781 nog vertrokken Soek en De Groot Stiffry uit Holland, de één naar Parijs en de ander naar Maastricht. Maria Louiza Griethuizen kwam in datzelfde jaar in aanraking met andere dichters en voortaan zou ze zich in die kring blijven bewegen. Van der Blok overleed in 1782¹⁵ en Portal Amalry verhuisde twee jaar later naar Curaçao. Oudaen, tenslotte, stierf in 1787. De overgebleven leden hebben wellicht geen kans gezien - of geen aanleiding meer gevonden - om regelmatig in Schiedam bijeen te blijven komen, al dan niet aangevuld met nieuw geworven leden. Zonder trommels en trompetten verdwijnt het genootschap uit de Schiedamse geschiedenis.

Vlijt Volmaakt was, zo mogen we toch wel vaststellen, inderdaad een genootschap van 'Dichtkundige Liefhebbers', mensen afkomstig uit de gegoede burgerij die in hun 'snipperuren' bijeen kwamen om aan elkaar hun gedichten voor te lezen. Een groot dichter is er niet uit hun midden voortgekomen en in de literatuurgeschiedenis staan ze niet met ere vermeld. Daarin delen ze overigens het lot van talloze van hun dichtende tijdgenoten. Als dichters waren de leden van Vlijt Volmaakt in het algemeen niet beter, maar ook niet slechter dan de leden van andere genootschappen. De criticus van de *Vaderlandsche Letteroefeningen* merkte in 1782 al op, dat daarom 'hunne Dichtstukken wel een plaats by andere zodanige verzamelingen verdienen'. Nu, meer dan tweehonderd jaar later, zie ik geen aanleiding om tegen deze uitspraak in beroep te gaan.¹⁶

Arnoldus Soek (1760-1795). Foto: gemeente-archief Vlaardingen, cat. nr. P-170.)

NOTEN

1. Ik doel hier op G. van der Feijst, *Geschiedenis van Schiedam*. Schiedam 1975, en op Willem van Toorn (red.), *Querido's letterkundige reisgids van Nederland*. Amsterdam 1982, p. 491-496.
2. Een recent overzicht van de dichtgenootschappen is te vinden in J.J. Klok e.a., 'Literaire genootschappen 1748-1800'. In: *Documentatieblad Werkgroep Achttiende Eeuw* 15 (1983), 21-89. Aparte literatuur over Vlijt Volmaakt wordt er niet vermeld. Ook mij is geen studie over het Schiedamse genootschap bekend.
3. Ik heb gebruik gemaakt van het exemplaar dat berust op de Universiteitsbibliotheek te Leiden. Ook de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek bezit een exemplaar van de *Proeve*.
4. *Algemeene Vaderlandsche letter-oefeningen* 4, 1 (1782), p. 132-133.
5. Een aantal biografische gegevens is afkomstig uit de gemeentearchieven van Schiedam en Rotterdam.

6. Met 'Van der Aa' verwijs ik verder naar A.J. van der Aa e.a., *Nieuw biographisch, anthologisch en critisch woordenboek van Nederlandsche dichters*. Drie delen. Amsterdam 1844-1846. De meeste dichters van Vlijt Volmaakt worden erin besproken.
7. Met behulp van Pruisische troepen werd het gezag van stadhouder Willem V weer hersteld. Zie o.a. Van der Feijst, p. 248-252.
8. Deze *Dissertatio juridica inauguralis* heeft als volledige titel *de renunciatione senatusconsulti vellejani et authenticae Si qua mulier contra juris rationem in praxin recepta*. Het boekje telt 38 bladzijden, waaraan nog twaalf stellingen zijn toegevoegd. De eisen voor een proefschrift waren tweehonderd jaar geleden duidelijk anders dan nu.
9. Deze *Algemeene brief, of verantwoording aan den autheur, van Herkules, of De geklopte patriotten* is een reactie op W.J.F. Nuyens, *Hercules, of De geklopte patriotten* (Rotterdam 1750). Beide stukken zijn geschreven naar aanleiding van plaatselijke gebeurtenissen in die tijd.
10. Over hem: A. Staring, 'Arnoldus Soek, dichter en chirurg. 1760-1795', in het *Leidsch jaarboekje* van 1944, p. 157-182.
11. Zie: G. Nieuwenhuis, *Algemeen Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*. Deel F-J. Zutphen 1823, p. 306-307.
12. Ferd. Sassen, *De Illustre School te Maastricht en haar hoogleraren* (1683-1794). Amsterdam, Londen 1972, p. 70-72.
13. J.C. Kobus in Van der Aa's woordenboek (zie noot 6), deel 3, p. 33.
14. Te vinden in A.J. van der Aa, *Biographisch woordenboek der Nederlanden*. Achtste deel, eerste stuk. Haarlem 1867, p. 102.
15. Van der Blok liet zijn tweede echtgenote een grote schuldenlast na. Zij zag zich gedwongen branderij en mouterij te verkopen. Crediteuren waren o.a. Griethuizen te Amsterdam en het dichtgenootschap *Kunst wordt door arbied verkregen* te Leiden.
16. Met dank aan de heer F.C. Noordegraaf Jr. te Schiedam; zonder hem was dit artikel niet tot stand gekomen.

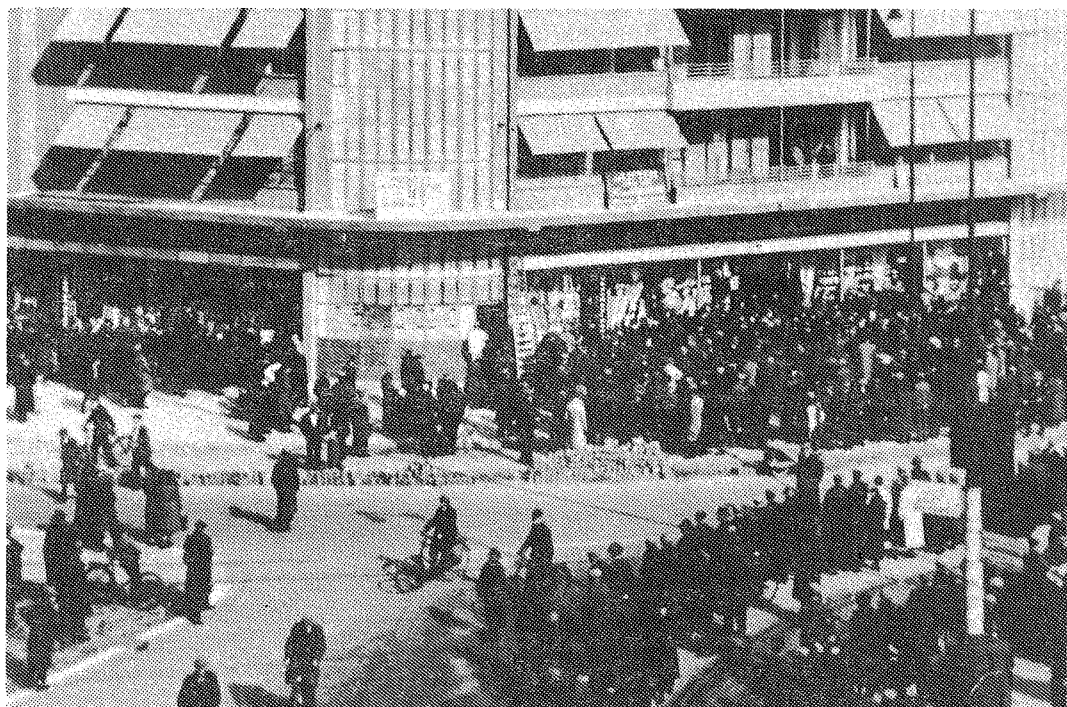
Schiedam in oude foto's (7)

W.P. Rook

De jaren ná 1925 brachten een opleving van de economie. Hoewel van korte duur was deze opleving er min of meer de oorzaak van dat in onze stad (uitgestelde) vernieuwing van het woningbestand zou gaan plaatsvinden. Hiertoe werden in 1929 grote onteigeningen uitgevoerd in het gebied langs de noordzijde van de Rotterdamsedijk en de oostzijde van de Broersvest. In oktober van datzelfde jaar stortte de wereld-economie ineen en begon de periode die algemeen wordt aangeduid als 'de crisisjaren' en die gekenmerkt werd door grote werkloosheid. Alsof dat voor onze stad niet belangrijk was gingen de plannen tot 'stadsvernieuwing' gewoon door. Het woord 'stadsver-

nieuwing' staat hier tussen aanhalings-tekens omdat het een woord is dat we nu bijna dagelijks in de kranten tegenkomen. Het illustreert, samen met de hedendaagse werkloosheid, de grote overeenkomst tussen de tijd van toen en nu.

De bebouwing langs Rotterdamsedijk en Broersvest werd in de jaren na de onteigening gesloopt, waarmee een aantal karakteristieke lokaties verdween, zoals de Mathenesserstraat, het Pad van Muys en het Bubbermanssticht. Op de plaats waar het Pad van Muys begon was in de plannen voor herbouw een flatgebouw gedacht. Het zou de eerste echte hoogbouw van Schiedam worden. De plannen, en uiteraard de uitvoering

Al rond het middaguur staan grote groepen mensen voor de deuren.

ervan, waren zó modern dat we nu, 50 jaar later, nog van moderne grootstedese bebouwing kunnen spreken. Ter weerszijden van het flatgebouw zouden de winkels door de kleine, meest plaatselijke middenstand in gebruik worden genomen. In het flatgebouw zelf was een ruimte geschapen voor een grootwinkelbedrijf waarop de HEMA het oog had laten vallen. Op de begane grond de winkelruimte, beneden de magazijnen en boven de winkel een aantal appartementen dat als modelkamers ingericht zou worden.

De HEMA was een dochteronderneming van 'de Bijenkorf', het andere grootwinkelbedrijf uit Amsterdam, waar in 1926 ook de eerste HEMA-winkel werd geopend. Het grootwinkelbedrijf was in opkomst en de HEMA, die hierbij een eigen formule hanteerde, deelde in belangrijke mate in deze ontwikkeling.

Zij dankte dit in niet geringe mate aan het systeem van eenheidsprijzen. Het mag als bekend worden verondersteld dat de naam HEMA is opgebouwd uit

de eerste letters van Hollandse Eenheidsprijzen Maatschappij Amsterdam. Alles wat verkocht werd had de prijs van 10, 25, 50, 75 of 100 cent. Tot in de jaren veertig was er niets te koop dat duurder was dan honderd cent. Als de eenheidsprijs niet in overeenstemming was met de werkelijke waarde dan werd of de kwaliteit of de kwantiteit aangepast. Tot de huisstijl behoorde verder dat het verkopend personeel het woord kwartje niet mocht gebruiken. Een artikel kostte dus vijftientwintig cent en niet 'een kwartje'. Dat in dit systeem grote omzetten een belangrijke rol speelden is een duidelijke zaak. Nu doet dit systeem vreemd aan maar in die tijd was het kennelijk heel populair. Van een onbekende tekstdichter is het volgende filmliedje:

*De meeste mensen klagen, deze dagen,
steen en been.*

*Zij treuren en zij zeuren, wat een tijd,
waar moet dat heen.*

*Dat al die pessimisten, zich vergissen,
wat geporteerd.¹⁾*

*Heb ik gelukkig van mijn tante Lena lang geleerd.
Want wie mijn tante Lena kent, die staat erom verstomd.
Die is met weinig toch schatrijk en vraag je hoe dat komt?*

*Mijn tante Lena, koopt in de HEMA
Al heb je'n een kwartje, zo ze zegt
kun j'in de HEMA al terecht
Zij maakt geen schema¹⁾
van haar thema.
Neem de HEMA maar te baat,
Tante Lena geeft je deze goede raad.*

Het bouwen van het complex had plaatselijk veel belangstelling, mede omdat het de Schiedamse aannemer C. Korsten was die het complex bouwde. Het ontwerp was van het architectenbureau Korsten en Leppla en vermoedelijk is deze laatste de geestelijke vader van het bouwplan dat, zoals eerder opgemerkt, zeer modern was.

Aanvankelijk was de opening van de nieuwe HEMA-vestiging vastgesteld op 15 maart 1934, maar een week uitstel bleek onvermijdelijk. Achteraf gezien was dit een wel zeer ongewenste maatregel, want op 20 maart, twee dagen voor de opening, overleed de Koningin-moeder Emma, die bij het Nederlandse volk erg geliefd was. Ongetwijfeld zal dit gebeuren zijn stempel hebben gedrukt op de festiviteiten rond de opening. Maar als dan op die 22e maart het zonnetje ook nog meewerkt is de belangstelling toch vrij groot. Al rond het middaguur staan grote groepen mensen voor de toegangsdeuren. In de winkelruimte stijgt de spanning. Hier en daar wordt nog wat verschikt, bijgevuld of verplaatst. De circa 50 verkoopters zijn allen gekleed in een groen japonnetje dat men het HEMA-uniform kan noemen. De uiteindelijke opening begon met een rede van de heer De Vries in zijn functie van directeur van de (landelijke) HEMA, en werd bijgewoond door o.a. de oudste inwoner van Schiedam, de heer W. Vrijland, een 94 jaar oud heertje met witte puntbaard en

HUIS/HOUD WEEK

HUIS/HOUDLIJKE ARTIKELIEN		LEDERWAREN	
1 Pakk. Wapendeur 1 Pakk. Scherpeur 1 Pakk. Blinde pandelen, lampen...	10 ⁰⁰	Handtasjes tassen - grote verkoop... 100, 50, 25 ⁰⁰	Handtasjes tassen - kleine verkoop... 50 ⁰⁰
1 Vrach. 1 Krijgsm. 1 Glaswaas verkoop...	10 ⁰⁰	Gedrukt op HEMA Perforatiedruk - grote verkoop, te alle andere... Informatie 100, 50, 25 ⁰⁰	Gedrukt op HEMA Perforatiedruk - kleine verkoop, te alle andere... Informatie 100, 50, 25 ⁰⁰
Handtasjes tassen - grote verkoop...	10 ⁰⁰	Handtasjes tassen - kleine verkoop...	10 ⁰⁰
Handtasjes tassen - grote verkoop...	25 ⁰⁰	Handtasjes tassen - kleine verkoop...	25 ⁰⁰
Handtasjes tassen - grote verkoop...	25 ⁰⁰	Handtasjes tassen - kleine verkoop...	25 ⁰⁰

TOILETARTIKELIEN		PAPIERWAREN	
4 stukjes Toilet tassen - grote verkoop...	10 ⁰⁰	Handtasjes tassen - grote verkoop...	10 ⁰⁰
Handtasjes tassen - grote verkoop...	25 ⁰⁰	Handtasjes tassen - kleine verkoop...	25 ⁰⁰
Handtasjes tassen - grote verkoop...	25 ⁰⁰	Handtasjes tassen - kleine verkoop...	25 ⁰⁰

GALANTERIEIEN		GLAS EN PORSELEIN	
Handtasjes tassen - grote verkoop...	10 ⁰⁰	Handtasjes tassen - grote verkoop...	10 ⁰⁰
Handtasjes tassen - grote verkoop...	25 ⁰⁰	Handtasjes tassen - kleine verkoop...	25 ⁰⁰
Handtasjes tassen - grote verkoop...	25 ⁰⁰	Handtasjes tassen - kleine verkoop...	25 ⁰⁰

**NIETS BOVEN 100 CENT
KEUZE UIT ± 4000 ARTIKELIEN**

HEMA

Er was niets te koop dat duurder was dan 100 cent.

dito wandelstok om het lopen wat te vergemakkelijken. Hij zou de eerste koper mogen zijn. Toen dan ook de openingsrede was uitgesproken gingen alle verkoopters naar hun plaatsen en kon de oude baas zijn inkopen doen. Een volgende stap in de openingsceremonie was dat de dochter van de heer De Vries naar één van de deuren liep en deze opende waardoor het publiek bezit kon nemen van deze 22e HEMA-vestiging. Niet altijd bleef de HEMA in deze ruimte, al had zij er door haar aanwezigheid voor gezorgd dat de flat de naam HEMA-flat kreeg. Feitelijk was de officiële naam 'Flat Singelwijck', maar deze naam kan men welhaast als vergeeten beschouwen. Nu spreekt men af en toe ook wel van C&A-flat.

In afwachting van een definitieve lokatie in het nieuwe winkelcentrum, dat gedacht was in het verlengde van de Passage, ruilde de HEMA op 8 maart 1972 het pand aan de Rotterdamse- dijk voor een noodbehuizing op de hoek

van de Broersvest en de Lange Kerkstraat. Hier was de bebouwing van Broersvest, Doelehofje en Kreupelstraat gesloopt en waren typisch Schiedamse plekjes verdwenen. En zo heeft de geschiedenis zich herhaald, zij het op een andere plaats en in een andere tijd.

- 1) Deze woorden zijn slechts vermoedelijk juist. Voor zover bekend is geen gedrukte of geschreven tekst beschikbaar.

Schiedam en de literatuur (1)

F. C. Noordegraaf jr.

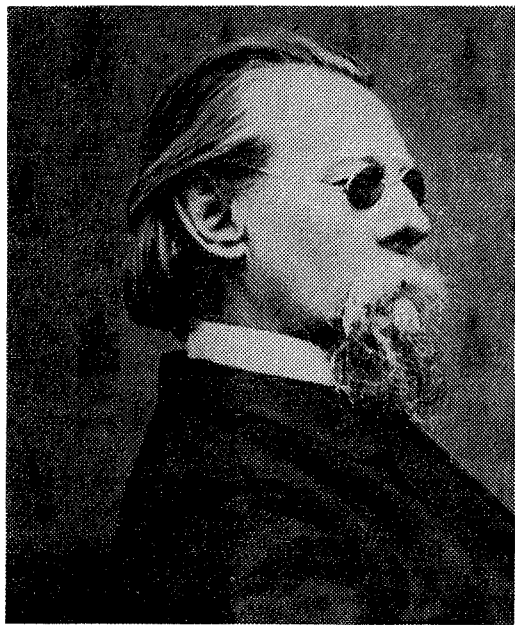
Penning Jr., Willem Levinus (1840-1924)

Hij stamt af van de geslachten Penning en Pigeaud, bekende en rijke Schiedamse branders. Na het overlijden van zijn grootvader is de tak verarmd. Hij is geboren op 10 november 1840 te Schiedam als zoon van Willem Levinus Penning en Anna Geertruida van der Schalk, aan de Schie 94 (nu verdwenen). Later woont hij te Schiedam aan de Lange Haven 126 (vlak bij Haverschmidt) en daarna aan de Lange Kerkstraat 68. Hij bezoekt de M.U.L.O.-school, maar moet op z'n dertiende al gaan werken. Eerst op een notariskantoor, dan bij de registratie, als boekhouder bij verschillende fabrieks- en handelsadministraties en laatst bij de gemeentesecretarie van Schiedam. Hij schrijft al vroeg gedichten, maar als zijn lessenaartje vol is, verscheurt hij de inhoud. Hij huwt op 3 december 1879 met Emilie Caroline Constantine Penning-Nieuwland, z'n achternicht.

In het voorjaar van 1881 wordt een kindje dood geboren en meer kinderen zijn er niet gekomen. Op 1 november 1882 gaat Willem met zijn vrouw wonen bij zijn vriend A. van der Eyk te Delfshaven, omdat hij last krijgt van z'n ogen. Hij moet z'n kantooruren beperken en hulp inroepen voor de correctie van zijn drukproeven van gedichten. Sedert juni 1882 loopt hij met onbepaald verlof van de gemeentesecretarie Schiedam en draagt hij een zwarte bril.

In 1884 is hij geheel blind. Willem en Emilie verhuizen dat jaar naar Kampen en gaan bij een zuster van haar, de weduwe Busken-Huet inwonen en wel tot 1886. Dan verhuizen ze naar Rotterdam en gaan daar in de Jonker Fransstraat wonen. Z'n vrouw is borstlijderes. Ze verhuizen achtereenvolgens naar de wijken Feyenoord, Kralingen en naar de Maaskade. In 1893 is zijn vrouw hulpbehoevend. In 1900 verhuist het gezin naar Den Haag waar het gaat wonen bij de weduwe Boogaard, een zus van Willem. Vanaf 1901 is mej. A. van Wanning voor Willem een vaste schrijfhulp en lectrice. Emilie overlijdt op 20 november 1906. Willem verhuist met z'n zus naar Rijswijk, waar ze wonen in de Leeuwendaal en later aan de Rijswijkseweg. Zijn vriend Frans H. Eydman woont daar naast hem en leest hem veel voor. In de strenge winter van 1923-24 wordt Penning opgenomen in een ziekenhuis, nadat hij thuis een tijd door z'n zuster is verpleegd. Op 29 februari 1924 overlijdt hij. Hij wordt begraven op Nieuw Eik en Duinen te Rijswijk, waar ook zijn vrouw begraven ligt. Bij zijn begrafenis waren slechts enkele intieme vrienden aanwezig.

Penning was al vroeg in de literatuur geïnteresseerd. Omdat hij zelf vaak te weinig geld had om boeken te kopen, bezocht hij regelmatig de bibliotheek te Schiedam om aan zijn trekken te komen. Hij las Tollens, Bilderdijk en Beets.

*Willem Levinus Penning Jr., Schiedam 10 november 1840 - Rijswijk (ZH) 29 februari 1924.
(Foto: gemeentearchief Schiedam.)*

Verder was hij een trouw bezoeker van de voordrachten, die literatoren hielden in het gebouw Musis Sacrum. Hij beluisterde daar o.a. Jan van Beers, Joh. van Vloten, Nicolaas Beets en Multatuli. Voor adviezen, kritiek en hulp voor het uitgeven van zijn gedichten heeft hij drie bekende literatoren als stuwende kracht gekend. De eerste was Carel Vosmaer, substituut-griffier van de Hoge Raad en dichter, schrijver en vertaler, die o.a. als Flanor in de Nederlandse Spectator publiceerde. Penning had van 1875 tot 1882 schriftelijk contact met hem. Hij kende hem persoonlijk. Door Vosmaer kreeg hij mogelijkheden tot publikatie in 'De Nederlandsche Spectator' en 'De Kunstchroniek'. De tweede begeleider was Willem Gosler, dichter en uitgever te Haarlem. Deze liet Penning in de door hem uitgegeven bladen 'Astrea' en 'De Leeswijzer' publiceren. Van 1882 tot 1886 hebben ze samen gecorrespondeerd. Gosler hielp hem in 1882 ook met het corrigeren van drukproeven, waartoe hijzelf niet meer in staat bleek door opko-

mende blindheid. Bij Gosler werd de bundel 'Schakeering' uitgegeven. Na 1890 publiceerde Penning in 'De Gids' en in 'Zingende Vogels' en 'De Vlaamse School' (beide laatste tijdschriften van Pol de Mont). Verder in 'Nederland' en later in het 'Tweemaandelijks Tijdschrift' en 'De Twintigste Eeuw' (van Verwey en Van Deyssel) en 'De Beweging' (van Verwey). Pennings derde stuwende kracht en goede vriend was Albert Verwey. Deze zorgde voor de gehele correspondentie van 'Benjamin's Vertellingen' en volgende bundels, stelde ze samen en maakte ze klaar voor publikatie. In 1911 kreeg Penning de eerste Nieuwe Gids-prijs voor poëzie, waarbij hij f 200,- kreeg.

Zijn bundels: 'Gedichten' - W.C. de Graaff, Haarlem, 1876 (100 exemplaren en niet in de handel) onder pseudoniem M. Coens. Het werk bevat een aantal in ongeordende volgorde opgenomen gedichten van allerlei aard. 'Tienden van de Oogst' - Akkeringa, Amsterdam, 1882, onder pseudoniem M. Coens. Hij kreeg f 200,- vooraf van de uitgever. Het is een forse bundel van 377 bladzijden, opgedragen aan C. Vosmaer. De eerste bundel is hierin geheel opgenomen. 'Schakeering'-W. Gosler, Haarlem, 1886. Onder pseudoniem M. Coens met tussen haakjes z'n eigen naam. Gewijd aan zijn vrouw. Het is op een miniatuurformaat met kaft met zilveren sterren op blauw. Penning moet voor de uitgave f 85,- toe betalen en kreeg hiervoor 12 gebonden en 12 ongebonden exemplaren. Het bundeltje was voor die tijd vrij prijzig: ingenaaid f 1,90 en fraai gebonden f 2,25.

'Benjamin's Vertellingen'-S.L. van Looy, Amsterdam, 1898. De bundel is in 1920 herdrukt met een voorwoord van Albert Verwey en een aanhangsel in proza. Het is een verhaal in dichtvorm over Pennings voorouders en z'n eigen jeugd, dat veel duidelijke en minder duidelijke Schiedamse gegevens bevat.

'Kamermuziek'-S.L. van Looy, Amsterdam, 1903 (met portret) is opgedragen

Illustratie bij het artikel 'Hier woonde de Schiedamsche dichter Willem Penning' in het Rotterdamse Nieuwsblad van 20 maart 1959. (Tekst en tekening: Jaap de Raat.)

aan zijn vriend A. van der Eyk. Enkele gedichten zijn gewijd aan P.J. Mak, een bekend Schiedams schilder en jeugdvriend van Penning. 'Heugenis van een oude gracht' gaat vermoedelijk over de Lange Haven. De bundel bevat veel korte gedichten over allerlei zaken.

'Sintjans-lot' - Meindert Boogaardt Jun., Rotterdam, 1906. Voor Schiedam is dit een unieke dichtbundel, die geheel over Schiedam gaat en waarin de klokken van de Sintjanskerk een grote rol spelen. De blinde dichter, die niet meer in Schiedam woont, haalt herinneringen op aan z'n geliefde stad en doet dit, in tegenstelling tot z'n vorige bundel, in opgewekte stemming. In 'Sinterklaasherinnering aan Haverschmidt' beschrijft Penning een ontmoeting met François Haverschmidt tussen sleperswagens en jenevervaten. In 'Hulde-

groet aan Zwartstad' gedenkt hij in 22 coupletten zijn geboorteplaats. In 'Noten' geeft hij in proza veel toelichtingen op z'n gedichten, o.a. over een serenade die gebracht werd toen de burgemeester van de koning met Sint Nicolaas een leeuw ontvangen had.

'Tom's dagboek' - W. Versluys, Amsterdam, 1910. Hij geeft in dichtvorm belevenissen van hemzelf, afwisselend met die van 'oom Tom' weer, die in de Franse tijd leefde (Thomas Penning 1791-1847). Dit gedicht vormde volgens de dichter samen met 'Benjamin's Vertellingen' een eenheid en deze moesten samen 'Het nonnetje en haar neven' heten.

'Levensavond'-S.L. van Looy, Amsterdam, 1921 (bezorgd door Albert Verwey en J. van Krimpen). Opgedragen aan zijn vriend Frans Eydman. De uitgave kwam tot stand door twee 'vriendenstichtingen', die geld bijeenbrachten. Eén van vele bekenden uit de Nederlandse literatuur en één van Rijswijkers. De bundel bevat veel verschillende gedichten, o.a. tegen de (eerste wereld-) oorlog, over z'n overleden vrouw, over vrienden en literatuur. Onder het hoofdstuk 'Toevoegsel tot mijn bundel Sintjanslot' staan zes gedichten, over de gang in zijn huis waar hij als kind speelde, over een vinkehuisje met vangnet te Nieuwland, over een wandeling in de omgeving van Schiedam met een oude vriend, over het af en toe terugkeren naar Schiedam toen hij in Delfshaven woonde, een gedicht over tante Leentje (Bezemer), die haar leven lang aan de Achterweg woonde, en een tweeledig gedicht betreffende de aanbidding van 'Sintjans-lot'.

De laatste verzen van Penning verschenen in 'De Nieuwe Gids': 'Snippers' (1922), 'Mijmering' (1923) en 'laatste gedicht' (1924).

In 1917 is door Dr. G.E. Opstelten, leeraar aan een HBS, een bloemlezing samengesteld en door S.L. van Looy uitgegeven, ten behoeve van het schoolonderwijs.

Over Penning: 'Leven en werken I, W.L.

Heden overleed, na een gelukkig
samen wonen van ruim 23 jaar,
onze lieve Broeder en Oom
WILLEM LEVINUS PENNING
Weduwnaar
van E. C. C. PENNING-NIEUWLAND,
in den ouderdom van 83 jaar.
's-Gravenhage,
Wed. H. C. BOOGAARD—
PENNING
HENRIËTTE M. BOOGAARD.
Amsterdam.
J. C. BOOGAARD.
Weesp.
W. L. A. G. BOOGAARD.
M. M. BOOGAARD—
HESSELT VAN DINTER
en Kinderen.
's-Gravenhage, 29 Februari 1924.
Rijswijkseweg 422.
Naar wensch van den overledene
verzoeken geen bloemen.
Bezoek kan niet worden afgewacht
De teraardebestelling zal plaats
hebben Maandag a.s. op de Begraaf-
plaats Nieuw Eijkenduijnen. Ver-
trek van het sterfhuis 12 uur.

Overlijdensannonce van Willem Levinus Penning Jr. (Centraal Bureau voor Genealogie.)

Penning Jr. - Rosa Spanjaard, 1924.
'Haverschmidt en Penning' - Dr. A.A.
van Rijnbach, Tijdschrift Nederlandse
Taal en letterkunde XLI. en 'Willem
Levinus Penning jr. De Mensch en De
Dichter'-Jacob Visser - H.J. Paris, Am-
sterdam, 1933. (Het laatste boek is door
mij gebruikt.)

Biesheuvel, Jacobus Martinus Arend (1939)

Hij is op 23 mei 1939 te Schiedam ge-
boren en studeerde rechten te Leiden.
Hij is gehuwd met Eva Gütlich, die regel-
matig in z'n verhalen voorkomt. Hij
heeft nog in een 'gekkenhuis' gezeten en
was medewerker aan de universiteit. Hij
is auteur van veelal autobiografisch be-
paalde werken. Werk: 'In de Boven-
kooi' - Meulenhoff - Amsterdam, 1972,
'Slechte Mensen' - De Harmonie - Am-
sterdam, 1973, 'Het nut van de wereld' -
De Harmonie - Amsterdam, 1975, 'De
weg naar het licht' - Meulenhoff - Am-
sterdam, 1977, 'De verpletterende wer-
kelijkheid' - Meulenhoff, 1979, 'Dui-
zend vlinders' - Meulenhoff - 1981,
'Hoe dieren in de hemel kwamen' -
Meulenhoff, 1982, 'De bruid' - Meulen-

hoff - 1982, 'De steen der wijzen' -
Meulenhoff, 1983.

In het verhaal 'Opstapper' ('Het nut
van de wereld') schrijft hij over zijn
jeugd. Hij woonde 'in de witte huizen
aan de buitenkant van Schiedam' die
aan de Vlaardingerdijk lagen (is nu Van
Haarenlaan, begin slachthuisbuurt), vijf
minuten lopen van de werf Wilton
Feyenoord. Hij ging naar het gymna-
sium te Vlaardingen (het Groen van
Prinsterer). In het verhaal 'Teleurstel-
lingen' ('Slechte Mensen'), schrijft hij,
dat hij in Kethel woonde naast een man
die iets met drukkerijen van doen had
(dit is waarschijnlijk verzonnen, zover
bekend heeft hij niet te Kethel ge-
woond). In het verhaal 'Thalessa' ('Slech-
te Mensen') beschrijft hij een tochtje
van Schiedam naar Hoek van Holland
over de Maassluisse Dijk. In 'Avontuur'
(('Slechte Mensen')) schrijft hij over het
met de pont naar Pernis gaan, om daar
te logeren bij een dominee. In 'Het ge-
tal van het beest' ('Slechte Mensen') be-
schrijft hij o.a. een bezoek aan de werf
Wilton Feyenoord, waar z'n vader werk-
te en over het schip 'De Rijndam', dat
daar te water gelaten is. In de bundel
'In de bovenkooi' is veel over Schiedam
te vinden. Zo is 'Astrid Krikke' een in
Schiedam spelend liefdesverhaal. De
hoofdmoot van 'Schip in dok' gaat
over de bezichtiging van de werf Wilton
Feyenoord met z'n vader. Z'n vader was
archivaris van die werf. Hij zag de
'Nieuwe Amsterdam', die er in dok lag.
Hij beschrijft ook een wandeling naar
Kethel en omgeving. In 'Sjaan, a sweet
memory' beschrijft hij het huis, waarin
hij indertijd woonde. De titel 'Tanker-
cleaning' geeft al aan waarover het gaat
(nu vergane glorie). Bij dit bedrijf heeft
Maarten korte tijd gewerkt en hij geeft
in dit verhaal een beschrijving van het
vieze werk. In het begin van 'Port
Churchill' geeft hij een korte beschrij-
ving van 'de witte huizen'. In de verha-
lenbundel 'De verpletterende werkelijk-
heid': In 'Juun' vragen Limburgers aan
de hoofdpersoon over Schiedam 'of er
behalve drank ook hoeren waren?'.
.

Daar moest hij het antwoord op schuldig blijven. 'De pornografie' bevat een korte beschrijving uit de tweede wereldoorlog (hij was vijf jaar oud), toen een van de Engelse bommen, die voor de werf van Wilton bestemd waren, in het woonhuis van de familie Biesheuvel terecht kwam en het totaal verwoestte. (Ze verhuisden daarna naar een huis aan de overkant van de straat begin slachthuisbuurt.)

Verder een korte beschrijving uit z'n jeugd te Schiedam. Op het Rubensplein was een winkel waar bedenkelijke lectuur werd verkocht (de Lach, Playboy), die een rol speelt aan het einde van het verhaal. In de bundel 'Duizend vlinders' staat het verhaal 'Volwassen', waarin deze passage voorkomt: 'Wij woonden in Schiedam en steevast zette ik op die avondlijke wandelingen mijn schreden naar de rivier. Langs de oever ging ik in het gras zitten en keek smachtend naar de schepen die binnen kwamen varen. Schepen die vertrokken brachten me zelfs aan het snikken. Wanneer zou er voor mij toch het echte leven beginnen? De wereld was zo groot en ik kende alleen maar Schiedam en de provincie Utrecht van korte vakanties.' Inderdaad heeft hij later nog een tijdje gevaren. In het verhaal 'Ziek in bed' een korte liefdesbeschrijving, die speelt in het Sterrebos aan de Maaskant. Het verhaal 'Mijn grootste schrik' in 'Op weg naar het licht' beschrijft een kerstavond in de ouderlijke woning te Schiedam, waarna de schrijver met de domi-

Jacobus Maarten Arend Biesheuvel, geb. Schiedam 23 mei 1939.

nee, die een beetje teveel gedronken heeft, naar de kerk wandelt en hem daar een gloedvolle preek hoort afsteken. Het verhaal 'De zoon' in 'De steen der wijzen' gaat over een man en een vrouw, die aan de Schie wonen, precies tussen Schiedam en Delft, en die met de Kerst tevergeefs op hun enige zoon zitten te wachten.

Boekennieuws

C. Pluijm en W. Kuipers, *Van telefoonpaal tot mijlpaal*, Rotterdam 1983, 40 blz., ill., prijs f 5,-.

Hoewel Schiedam tot het zgn. Rotterdamse telefoonnet (010) behoort werd de ingebruikname van de 700.000ste aansluiting een volledig Schiedamse gelegenheid. Het feestelijk gebeuren ging

gepaard met de uitgave van een boekje waarin de Schiedamse telefoonperikelen, als onderdeel van de PTT-historie, uit de doeken worden gedaan.

Wat in dit verband het historisch deel betreft staat C. Pluijm borg voor een gedegen verhaal, dat redactioneel door W. Kuipers is afgerond. Een citaat: 'Neder-

land telt thans ruim 5 miljoen telefoon-abonnees. Hiervan zijn er momenteel 700.000 aangesloten in het telefoon-district Rotterdam. Die 700.000ste in dit district werd op 8 november 1983 te Schiedam in dienst gesteld.'

Dit citaat is een aanloopje tot de afsluiting van het verhaal over het Schiedamse telefoonnet. Géén droge geschiedenisles maar een plezierig leesbare historiebeschrijving. Er wordt verhaald hoe vrij gemakkelijk de eerste telefoonaansluiting tot stand kwam tussen twee fabriekspanden van de Fa. Houtman. Het éne pand stond in de Westfrankelandsestraat en het andere in de Hoofdstraat (1882). Hierop kwamen de concessieaanvragen los, o.a. door de Nederlandse Bell Telefoon Maatschappij, die de concessie echter heel moeilijk verkreeg en die in 1890 pas verleend, in datzelfde jaar de eerste netaansluitingen mogelijk maakte. Geleidelijke veranderingen, als nieuwe uitvindingen en verhuizingen, brengen de lezer dan tenslotte op die 8e november 1983 met de 700.000ste aansluiting. Een goed gedocumenteerd verhaal, in een zeer verzorgd drukwerkje van 40 pagina's waarin gelukkig ook weer eens wat 'nieuw' historisch fotomateriaal is opgenomen. Het is een uitgave van het Telefoondistrict Rotterdam en is, zolang de voorraad strekt, voor de lage prijs van f 5,- te koop in het Postkantoor aan de Lange Nieuwstraat. Niet in de boekhandel.

(W.P.R.)

Henri Hartog, *'Eene vereerende taak'* *Kritieken*, Leiden 1983, 30 blz., f 8,50. Van de Schiedamse schoolmeester Henri Hartog (1869-1904) is een aantal boekbesprekingen uit de periode december 1903-februari 1904 bijeengebracht. Zij zijn afkomstig uit het socialistisch dagblad 'Het Volk' en uit 'De Vrouw' (zoals de titel al zegt, een blad voor vrouwen, ter onderlinge opvoeding). Jan Noordegraaf en Arie IJzerman,

die eerder een aantal uitgaven over en van Hartog verzorgden, voorzagen ze van een inleiding en aantekeningen. De uitgave is te verkrijgen bij Uitgeverij De Vrije Vogel, Postbus 592, 2300 AN Leiden en bij boekhandel Van Leeuwen.

'Schiedamse Monumenten'

Eind 1984 verscheen *'Schiedamse Monumenten'*, een uitgave van Bureau Voorlichting van de Gemeente Schiedam, met tekst van Bas van Bochove en foto's van Jaap Barzilaj en John Sturre. Omvang 26 pagina's en 14 afbeeldingen. Prijs f 2,50.

In de vorm van een denkbeeldige wandeling door Schiedam wordt de lezer langs een deel van het monumentenbezit van Schiedam en Kethel geleid. Jammer dat het boekje niet zonder risico's als bron kan worden gebruikt. De gegevens zijn niet altijd even nauwkeurig. Zo kloppen bijvoorbeeld diverse jaartallen en nummeringen niet, en worden de teksten van de herdenkingsstenen van de Nieuwe Sluis en het Schepp-huis onnauwkeurig geciteerd. Zo is het ook jammer dat al die typisch Schiedamse branderijen en mouterijen, alle pakhuis worden genoemd. De nauwkeurige lezer herkent de letterlijke ongecorrigeerde tekst van de gemeente-informatie van februari en maart 1975.

(R.W.P.)

RECTIFICATIE

In het artikel *'Het muziekleven in de Oud-Katholieke kerk "t Huis te poort"* door de heer S.W.J. Schade van Westrum (*Scyedam* 9e jrg. nr. 5, 1983) dienen de volgende verbeteringen te worden aangebracht.

p. 174, 2e kolom, 9e regel v.o.: solemnibus;

p. 174, 2e kolom 5e regel v.o.: 'O dulcis Amor';

p. 175, 2e kolom, midden: Mgr. Dr. A. Rinkel.
(Red.)

De Kleine Baan

A. Gordijn

De in het vorige nummer geplaatste vraagtekenfoto (pag. 179) heeft de volgende reactie opgeleverd.

Het is de Kleine Baan, die gefotografeerd moet zijn kort voor de afbraak in 1932, toen het plaats moest maken voor het Passage-theater. We kijken in de richting van de middenbuurt, zoals de bewoners dit deel noemden. Het hoge gebouw op de achtergrond is de Passage, die in augustus 1932 werd gerealiseerd. Achter de fotograaf bevindt zich het Groenendal, dat nog steeds bestaat. Op de foto van dit straatje uit 1923 is de toegang (tegenover de regenton) duidelijk te zien.

In de Kleine Baan woonden vele kinder-

rijke gezinnen, zoals dat trouwens in elke volksbuurt het geval was. De fotograaf, die er zijn statief opstelde, hoefde nooit om volk te roepen om wat op zijn plaatje te krijgen. Mijn vader, die daar zijn jeugd jaren heeft doorgebracht, herinnert zich nog heel goed zijn belevenissen en hoe fijn het was om daar te spelen. Verstoppertje bijvoorbeeld, wat niet verwonderlijk is als we de plattegrond bekijken.

Tot mijn verbazing tekende hij zo een kaart van het buurtje met de namen van alle bewoners erbij, ook die van de winkeliers aan het Broersveld. De huisjes waren heel klein van binnen, er was zelfs niet eens een toilet. Hij vertelde me over het gemeenschappelijk gebruik van

Groenendal gezien vanaf de Broersvest in 1923. Rechts is de toegang tot de Kleine Baan te zien.

Kleine Baan, circa 1910.

Een groepsfoto uit circa 1922, genomen in de Kleine Baan.

meer dan tien naast elkaar staande toilethuisjes buiten, voor elke twee gezinnen één. Hij roemde de saamhorigheid en zei, dat de armoede, die er in vergelijking met de tegenwoordige tijd toch moet hebben geheerst, niet opviel. Iedereen was eender, allen leefden zij op gelijke voet in dezelfde kleine huisjes, slapen op zolder of beneden in de bedsteden. De luifels boven de deuren dienden niet alleen de regen uit de kamer te houden als de deur opening (er was maar een heel klein portaalje), zij moesten ook de huisvrouwen beschermen bij het doen van de was.

Het leven speelde zich inderdaad af op straat en ik kan mij daarbij de gezelligheid best voorstellen en ook het ruimoer.

De groepsfoto is uit de jaren twintig, mijn oom Arie staat er op met stropdas om. Een tien of vijftien jaar oude foto van dezelfde plek bestaat ook nog. Hij is wat minder duidelijk maar best nog interessant, omdat er meer huisvrouwen aanwezig zijn. Zij dragen boenschorten voor, waaraan wat klein grut bengelt met heel kort geknipte haren, kleine jongetjes dragen jurken.

Rond Van der Schouw

A. Groeneweg-Metselaar

De redactie van 'Scyedam' verzocht mij een stukje te schrijven over mijn belevenissen en ervaringen naar aanleiding van de tentoonstelling van het werk van onze schilder-stadgenoot Adriaan van der Schouw. Eigenlijk heb ik niet zo lang gearzeld want ik voelde het min of meer als het goedmaken van een gemiste kans bij de opening van deze tentoonstelling.

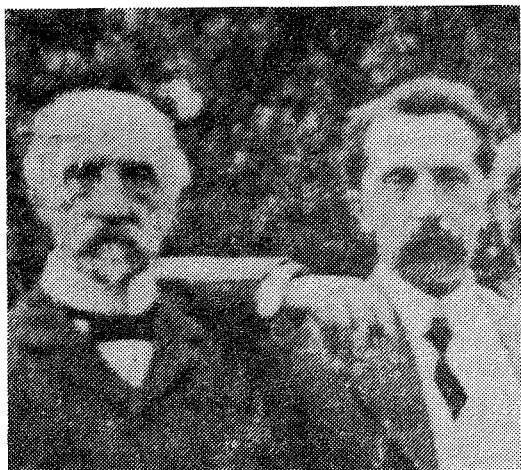
Ik mag wel beginnen met te stellen dat als ik alles van tevoren had geweten (stamboomonderzoek, de vele bezoeken, het maken en afdrukken van foto's, het op papier zetten van namen, adressen, afmetingen, doek, board of hout, een kaartsysteem maken, de vele telefoon-gesprekken en het in gedachten opzetten van de tentoonstelling) mijn enthousiasme beduidend minder zou zijn geweest. Ik geloof dat ik mijn man wat dat betreft geheel aan mijn zijde had. Meestal gingen we gezamenlijk op pad en hij trachtte dan zoveel mogelijk zijn diensten (tweeploegendienst) aan te passen.

Maar niettemin - achteraf gezien - zou ik de voorbereidende werkzaamheden toch niet graag hebben willen missen.

De ontmoetingen met o.a. familieleden van Van der Schouw waren dikwijls hartverwarmend en de medewerking die we kregen van de mensen die we bezochten deed hier ook niets voor onder. Iedere keer legde ik weer met evenveel plezier uit wat de bedoeling was en waarom we het deden en nooit hebben we één wanklank vernomen.

Hoe is het ook alweer begonnen? Eens heeft er (19 mei 1979) op een jaarmarkt in Schiedam een kleurenfoto gehangen van een werk van de schilder Paradies. De HVS vroeg zich toen af of dit schilderij op Schiedam betrekking had. Ook viel toen de naam van Aad van der Schouw. Er werd geopperd een begininventarisatie te gaan maken. Er kwam een lijst en de bezoekers aan de kraam werd verzocht deze te tekenen als zij in het bezit waren van een schilderij van Van der Schouw. Er kwamen nogal wat reacties!

Een in de bestuursvergadering gelanceerd voorstel leverde een werkgroep op en de motor werd gestart. Het dikke boek van Pieter A. Scheen (een naslagwerk waarin alle min of meer bekende schilders staan) bracht aan het licht

Simon van der Schouw (geb. 26 nov. 1845) met zijn zoon, de kunstschilder Adrianus van der Schouw (geb. 19 juni 1873).

(Repro: A. & H. Groeneweg.)

dat 'onze' Aad (1873-1946) daar ook in vermeld was en dat was reden genoeg verder te gaan zoeken.

Intussen was het een sneeuwbal geworden, want veel - soms heel veel - schilderijen bevinden zich in één familie en zo kon het gebeuren dat als je één lid bezocht had de telefoon niet meer stil stond. Andere broers, zusters of kinderen dienden zich dan als nieuwe bezitters aan. Er is zelfs op deze manier een muurschildering ontdekt.

Op den duur leek het toch wel raadzaam om gezien het grote aantal gevonden werken, van de heer Paalman, directeur van het Stedelijk Museum te Schiedam, een toezegging te krijgen om een Kersttentoonstelling te maken. Na het bekijken van de reeds gemaakte foto's werd het groene licht gegeven. En dan begint het pas echt goed: Het wordt nu menens.

Het Nieuwe Stadsblad werd nieuwsgierig en na het plaatsen van een artikel ging de 'Van-der-Schouw-kraan' weer open. Een tweede artikel bereikte hetzelfde resultaat.

Intussen had ik in het gemeentearchief de gangen van Aad tot op de bodem uitgespit en nagegaan. Zijn hele familie was voor mij gaan leven en als je dan met lood in de schoenen en een bang hart

een dochter van hem opbelt en voor het eerst die naam door de telefoon hoort, dan doet het je wat. Zij liep echter niet op staande voet warm en beloofde later terug te zullen bellen. Toen het zeker was dat de tentoonstelling zou doorgaan werd er weer contact met haar gezocht maar helaas: een paar dagen tevoren was zij overleden.

Een later contact met de vrouw van een broer van Aad verliep gelukkiger. Het was een heel onderhoudend gesprek in Rotterdam-Zuid en het voelde aan alsof je na het lezen van een boek voor het eerst de personen in levende lijve voor je ziet. Zoonlief kwam speciaal uit Dordrecht over.

Een anecdote: Dat hij na het verkopen van zijn schilderij eerst een ijsje voor zijn honden kocht. Een bijzonderheid: 'Mevrouw, de vaas die u hier op dit schilderij ziet, staat daar op de kas!'. Waardering: 'Het was een prima man. Ik had graag les van hem gehad', enz. enz. Hoe dichter Kerst 1983 naderde, hoe moeilijker het werd te aanvaarden dat het einde van een 'driejarig levenswerk' in zicht kwam. De stakende kunstenaars probeerden nog enig roet in het eten te gooien, maar gelukkig zater er geen garnalen in en werd het uitstel, geen afstel. Zelfs een paar dagen voor de opening belde mij een handelaar, die liet weten nog een heel mooi werk te hebben. Ik heb hem toen naar het Museum verwezen. En kijk aan, deze moeite werd nog beloond ook: het werk hing er.

Toen ik op die vrijdagavond, de 6e januari, na de opening (voor het eerst) de Van der Schouw-zaal binnenstapte en zag hoe men de mij reeds bekende schilderijen aan de muren had opgehangen, was ik alle problemen op slag vergeten en was het een heel fijn gevoel van aanwezige familieleden van 'mijn' Adriaan (ik heb ze tenminste persoonlijk nog kunnen bedanken voor hun belangstelling), tijdelijke schenkers, vrienden en bekenden een waardierend woord te horen.

Het titanenwerk was dus niet voor

Een overzicht van de Van der Schouw-tentoonstelling in het Stedelijk Museum (7 jan. - 27 feb. 1984).

(Foto: A. & H. Groeneweg.)

niets geweest en met nog nagonzende oren stapte ik 's avonds weer naar huis. Eigenlijk zijn er nog best aardige mensen op de wereld die zich er niet voor schamen hun genegenheid te laten blijken. Fijn!

Naschrift redactie:

Catalogus Adrianus van der Schouw 1873 - 1946

Ook al liep de door de Historische Vereniging georganiseerde tentoonstelling over het werk van Adrianus van der

Schouw op 27 februari af, de bijbehorende catalogus is nog steeds verkrijgbaar aan de balie van het Stedelijk Museum. Prijs f 3,50. Naast een inleiding over zijn leven en werk door A. Groeneweg-Metselaar en J.M.M. Jansen, biedt de uitgave een tiental afbeeldingen en een opsomming van de tentoongestelde werken. De fouten die in de catalogus zijn terecht gekomen konden helaas door omstandigheden niet worden voorkomen. U gelieve de volgende correcties aan te brengen:

OP BLZ. STAAT

- 6 Cat. nr. 43
- 1 op regel 26 v.o.: Poortugal
- 1 op regel 19 v.o.: Brandersteeg
- 2 onder voetnoot 8 Scijedam
- 4 onder nr. 25 afm. 50,5x41 cm
- 6 onder nr. 29 Prinses
- 6 onder nr. 29 afm. 100x70 cm
- 11 Cat. nr. 34
- 12 Cat. nr. 41
- 13 F.L.M. Geerdes
- 13 Messelaar
- 13 Onder omslag: Nieuwe Haven met St.Liduinakerk
(Cat. nr. 9)

MOET ZIJN:

- Cat. nr. 44
- Poortugaal
- Branderssteeg
- Scyedam
- 30,5x23
- Koningin
- 100x75
- Cat. nr. 35
- Cat. nr. 42
- F.L. Geerdes
- Metselaar
- Oranjestraat met St. Liduinakerk
(Cat. nr. 2)

Proveniershuis en Lindenhof

- Deze beide belangrijke monumenten waren de afgelopen maanden positief in het nieuws.

In december kon eindelijk het achterhuis van het Proveniershuis in gebruik worden genomen als stadscafé/restaurant. Ondanks het feit dat de Historische Vereniging zich niet zo kan vinden in de uiteindelijke vormgeving van het interieur (o.a. werden gangen en muren weggebroken en verdween een de wanden van de regentenkamer), wordt het weer hebben van een bestemming van dit door lange leegstand verpauperde deel, door ons met vreugde begroet. Het is overigens aardig te weten dat in de grote zaal twee grote koperen kronen, afkomstig uit

Boterstraat 54/56. Gesloopt januari 1984.

(Foto: A. & H. Groeneweg, 1982.)

het voormalige Gustokantoor, een waardige bestemming hebben gekregen. Blijft nog slechts over het inrichten van het museumwoninkje.

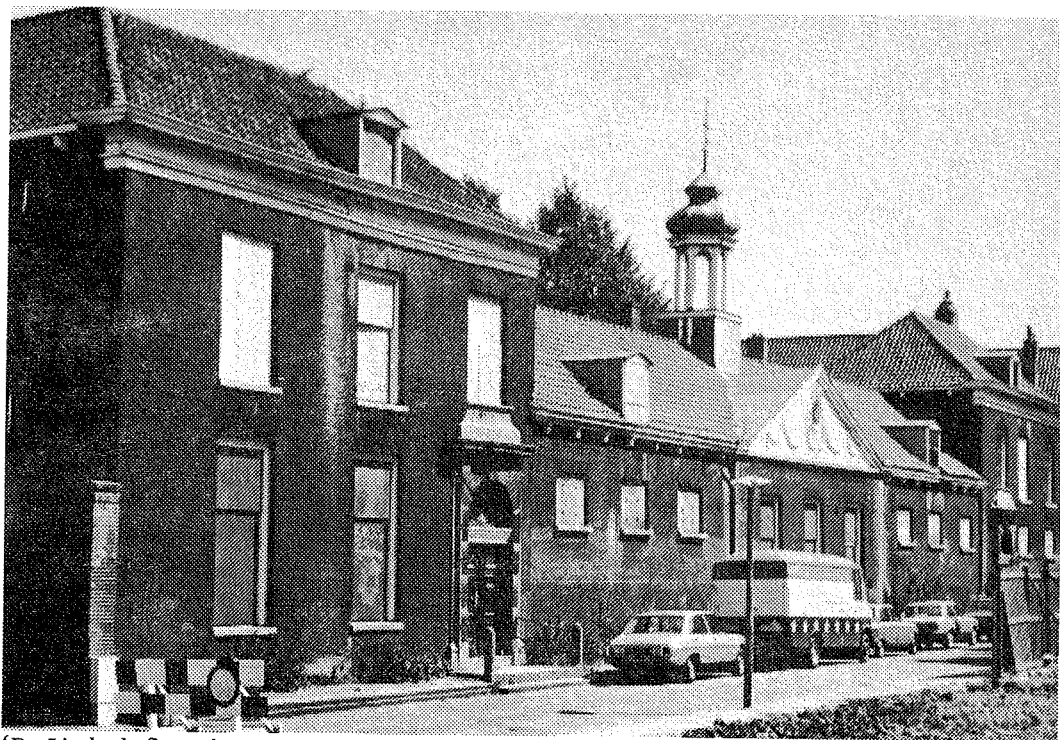
- Ook over De Lindenhof kunnen we niet minder dan tevreden zijn. Op 12 januari startte wethouder Zijdeveld de restauratie en verbouwing tot kleine woningen. Ook de fraaie regentenkamer zal te zijner tijd geheel worden gerestaureerd.

Sloop

- Eind 1983 is gesloopt het pand Hagastraat 80, op de hoek met de Nieuwe Haven.
- In december 1983 is de transformatorzuil op het Liduinaplein, daterend van ca. 1930, verwijderd. De enige Hagastraat 80, hoek Nieuwe Haven. Gesloopt eind 1983.

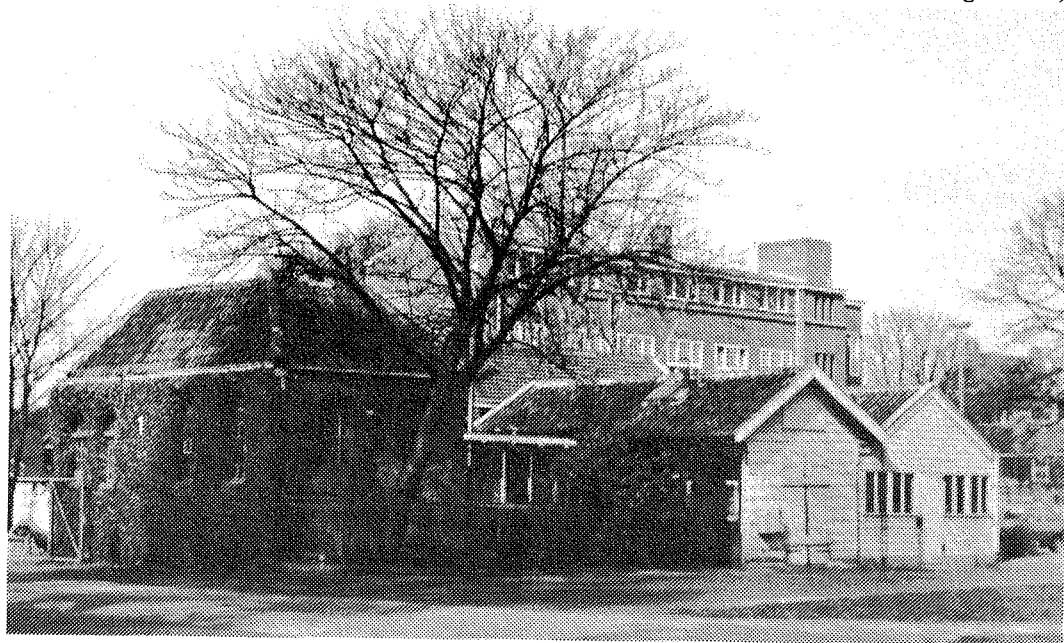
(Foto: A. & H. Groeneweg, 1982.)

'De Lindenhof', eerder weeshuis der hervormden aan de Lange Achterweg, waarvan de restauratie in januari 1984 gestart is.
(Foto: A. & H. Groeneweg, 1983.)

Gemeentesmederij, voorheen stoomgemaal, Singel 79, geleden aan de Huis te Riviereweg. Gesloopt januari 1984.
(Foto: A. & H. Groeneweg, 1983.)

- die Schiedam nog resteert is het exemplaar in de Brede Marktsteeg.
- In januari 1984 is gesloopt het pakhuis Boterstraat 54/56, een pakhuis met lijstgevel en drie evenwijdige schilddaken.
- Eveneens in januari werd de voorma-

lige gemeentesmederij gesloopt aan de Huis te Riviereweg (genummerd Singel 79). Het herbergde voorheen een stoomgemaal en dateert van de eerste helft van de vorige eeuw). Dit aardige gebouwtje met getoogde vensters had een beter lot verdiend.

Mededelingen en jaarverslagen

Historische Vereniging Schiedam
Opgericht 28 oktober 1975
Postbus 290, 3100 AG Schiedam

Bestuur

Voorzitter: R.W. Poels, tel.: 010-700191
 Secretaris: J.M.M. Jansen, tel.: 010-735053
 Penningmeester: H.J.A. Sondermeijer, tel.: 010-261473

Ledenadministratie:

P. Plaisier, Vlaardingerdijk 414, Schiedam, tel.: 010-266475. Ook voor het bestellen van uitgaven van de vereniging.

Contributie 1984

Zoals u al heeft kunnen constateren is u samen met dit nummer, via een aangehechte enveloppe, een accept-girokaart gezonden. U wordt verzocht daarmee de contributie voor 1984 zo spoedig mogelijk te voldoen. U dient zelf het voor u geldende bedrag in te vullen:

	minimaal
Individuele leden	f 25,00
Echtpaarleden	f 32,50
Houders bejaardenpas	f 15,00
Begunstigers	f 25,00

Met nadruk willen wij u er op wijzen dat deze bedragen minimumbedragen zijn. Indien u meer kunt bijdragen, zijn wij u daarvoor bijzonder erkentelijk.

Agenda

- 29 maart 1984.
 Algemene Ledenvergadering in de Aula van het Stedelijk Museum, Hoogstraat 112, Schiedam. Aanvang 20.00 uur. Na de pauze aandacht aan oud-Schiedam.
- 30 maart 1984.
 Bijeenkomst in het Stedelijk Museum

met als thema 'Van Haverschmidt tot Biesheuvel'. Een van de sprekers is de schrijver Maarten Biesheuvel zelf. Deze avond is o.a. georganiseerd door de Schiedamse boekhandelaren.

Sint Joris-Doelen

Wie kan mij informatie verschaffen over het gebouw Sint Joris-Doelen uit de periode 1536-heden?

Dhr. F. Bijl,
 Strijensestraat 58b,
 3114 PW Schiedam.

Archeologisch symposium

Ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de 'Coördinatie Commissie van Advies inzake Archeologisch Onderzoek binnen het ressort Rotterdam' zal een archeologisch symposium worden gehouden onder de titel:

LANDSCHAP EN BEWONING ROND DE RIJNMOND

9000 voor Chr. - 1300 na Chr.

op 5 en 6 oktober 1984 in de nieuwe Gemeentebibliotheek, Hoogstraat 110, Rotterdam. Aan het symposium zullen de volgende sprekers meewerken:

dr C.C. Bakels, drs J.C. Besteman, prof. dr F. Bloemers, prof. dr D.P. Blok, drs. M. Brouwer, E.J. Bult, drs A.J. Guiran, drs D.P. Hallewas, drs R.M. van Heeringen, ing. C. Hoek, prof. dr L.P. Louwe Kooijmans, drs P.J.A. van Mensch, T. Oost, drs J.F. van Regteren Altena, B. Thoen-Augustijn, drs M.C. van Trierum.

Inlichtingen worden verstrekt door:

Secretariaat Archeologisch Symposium
p/a Bureau Oudheidkundig Onderzoek, Wijn-
haven 25, 3011 WH Rotterdam. Het program-
ma met nadere gegevens zal begin juni op aan-
vraag worden rondgestuurd.

AANVULLING LEDENLIJST

1. Dhr. P.E.C.M. Simonis, Maria Wijngaard 14, Weert(L.)
2. Dhr. W.P.J.M. Verzijden, Mgr. Nolenslaan 466, Schiedam
3. Mevr. M. Zuideweg, Tuinlaan 92, Schiedam
4. Dr.Ir. J.M. Dirkzwager, Jan Muschlaan 9, 's-Gravenhage
5. Dhr. J.W.H. Maissan, Warande 39a, Schiedam
6. Dhr. en mevr. C.H. Etman, Tollensstraat 24a, Schiedam
7. Dhr. C.A. Faber, Lorentzlaan 27a, Schiedam
8. Dhr. W.L. Leenders, Dirk Costerplein 214, Delft
9. Mevr. J.P. Nouwels, Molenweg 19, Balkbrug
10. Dhr. J.H. Seij, Dr.Kuiperlaan 123, Schiedam
11. Mej. P. van Otterloo, Flat Nieuwland 4, Schiedam
12. Mevr. J.H. de Boer, Nieuwe Damlaan 549, Schiedam
13. Dhr. W.A. van der Hidde, Havenkade 8, Numansdorp
14. Mevr. C.E.J. van Dijk, Dieselstraat 68, Schiedam
15. Edwin Poot, Broersveld 159c, Schiedam
16. Dhr. A.J.J. Wolcken, Boerhavenlaan 88b, Schiedam
17. Dhr. D.C.F. de Graaff, Bart Verhallenplein 138, Schiedam
18. Dhr. J.W.Ph. van Alphen, Hooiland 8, Schiedam
19. Mevr. N.C.J. van der Marel-van der Pluym, Willemskade 49b, Schiedam
20. Dhr. W.F.M. Nolet, Pr. Julianalaan 1, Epe(Gld.)
21. Dhr. en mevr. K.P. Companje- van der Velden. Joh. Straussplein 152, Schiedam
22. Dhr. C.J.P. de Bree, Kraanvogellaan 48, Vlaardingen
23. Dhr. W.N. van de Poll, Nassaulaan 49a, Schiedam
24. Mevr. M.L. Liebrechts-Thijssen, Markgraafaan 98, Vlaardingen
25. Mevr. D. Harreman, Vlaardingerdijk 147a, Schiedam
26. Mevr. M.J.L. van der Waal, Rembrandtlaan 83, Schiedam
27. Dhr. J.C.C. Ascherl, Lijzijde 100, Dronten
28. Dhr. P.A. Seij, Zuideinde 445, Amsterdam

Hiermede is het ledenaantal gekomen op **701**.

JAARVERSLAG VAN DE SECRETARIS

1. Algemeen

Ook in 1983 ontplooidde de vereniging tal van activiteiten ten doel hebbende 'het bevorderen van de belangstelling voor de geschiedenis van de stad' (art. 2A sub b der statuten).

Wederom werden twee ledencontactavonden georganiseerd en wel op 15 februari en 15 november, waarvan vooral de laatste zeer druk werd bezocht.

Van het tijdschrift Scyedam werden weer vijf nummers uitgebracht die met totaal 194 pagina's aan de Schiedamse geschiedschrijving

bijdroegen. Het tweede nummer, gewijd aan het zestigjarige Bijdorp, werd op 14 mei met enig ceremonieel uitgebracht.

Onlangs de economische recessie bleef ook dit jaar het ledenbestand groeien; waren er eind 1982 675 leden, in het afgelopen jaar mochten we 30 nieuwe leden begroeten. Hiermee is het aantal de 700 gepasseerd.

Hoewel de financiële situatie, blijkens het verslag van de penningmeester, geen aanleiding tot zorgen geeft, zag het bestuur zich toch genoodzaakt de contributie te verhogen van f 22,50 naar f 25,-, aangezien de inkomsten

uit contributies geheel opgaan aan het drukken en verzenden van het tijdschrift. In de algemene vergadering van 15 november werd deze verhoging goedgekeurd.

Zeër verheugd zijn we daarentegen dat de gemeente Schiedam ons, op de drempel van het jaar, f 5000,- toezegde ten behoeve van een fonds voor historische publicaties over Schiedam. Bijgevolg hoeven in de toekomst de kosten voor dergelijke publicaties niet meer ten laste te komen van onze ordinaris begroting. Het bestuur zal zich nog nader beraden over de verruiming en het beheer van dit fonds. Hoewel in een levende stad sloop van oude panden soms onvermijdelijk is, betreuren wij echter met name de teloorgang van de panden Hoofdstraat 217-219, 221, waarvoor door ons in 1982 plannen waren opgesteld voor de restauratie. De brand op 22/23 oktober maakte een einde aan deze plannen. Verheugend daarentegen is de eind 1983 eindelijk aangevangen en herhaaldelijk door ons bepleite restauratie van het v.m. Weeshuis der Hervormden aan de Lange Achterweg.

Ook in 1983 organiseerde onze vereniging, in samenwerking met het Stedelijk Museum, een kersttentoonstelling, ditmaal over de Schiedamse landschapschilder Adrianus van der Schouw. Door de bezettingsactie van het museum door beeldende kunstenaars kon de geplande opening op 16 december niet doorgaan, maar werd ze uitgesteld tot 6 januari 1984. Dank zijn wij verschuldigd aan het Cultureel Fonds en de Stichting Opbouw Schiedam die publicatie van de Van der Schouw-catalogus financieel mogelijk maakten. Evenals enkele jaren terug heeft de vereniging, in samenwerking met drukkerij Elba, een kalender uitgegeven, bestaande uit zeven bladen met in kleur afgedrukte oude prentbriefkaarten. Wij zijn genoemde drukkerij hiervoor veel dank verschuldigd.

Tenslotte kan hier een nieuwe activiteit van de vereniging vermeld worden n.l. het trachten te verwerven van van belang zijnde particuliere archieven (verenigingen, bonden, comité's e.a. instellingen en van personen) ten behoeve van het Gemeentearchief.

2. Bestuur

In het afgelopen jaar vonden weer enkele mutaties plaats. Statutair traden af mevrouw

A. Groeneweg-Metselaar en de heren R.W. Poels, H.J.A. Sondermeijer en ir. M.G.P. Treijtel. Met uitzondering van mevrouw Groeneweg werden deze bestuursleden herbenoemd. Bovendien trad af mevrouw A.J. Duymel-Clausing. Als nieuwe bestuursleden werden benoemd mevrouw F. Wolter-Kleinendorst en de heer R. van Emden.

Wegens haar grote verdiensten voor de vereniging werd mevrouw Groeneweg in de algemene vergadering van 31 maart tot erelid benoemd.

Het secretariaat werd door de heer A.J. van der Tang overgedragen aan de heer J.M.M. Jansen, die in de bestuursvergadering van 11 april als secretaris werd geïnstalleerd.

Het bestuur vergaderde in 1983 twaalf maal.

3. Werkgroepen

Wederom werd een nieuwe werkgroep opgericht en wel de Werkgroep Industrieel Erfgoed Schiedam (WIES) die zich belast met de inventarisatie van Schiedamse industriële monumenten. Deze werkgroep kwam tot stand na een lezing van de Werkgroep Industriële Archaeologie Rijnmond (Wiarijn) uit Rotterdam in het Stedelijk Museum op 15 september. In de Schiedamse werkgroep namen zeven leden van onze vereniging zitting, terwijl voorlopig enkele leden van Wiarijn aan de vergaderingen van WIES deelnamen.

Kan voor de bijzonderheden omtrent de werkgroepen verwezen worden naar de afzonderlijke verslagen, in het algemeen kan worden gezegd dat de vereniging thans zes werkgroepen telt waaraan 51 leden deelnemen. Daarnaast is onze vereniging in vijf organisaties afgevaardigd, te weten de gemeentelijke Welstandscommissie, de V.V.V., de Stichting Binnenstad Schiedam, de Commissie i.o. tot instandhouding van de Grote- of Sint Janskerk en de Stichting Locale Omroep Schiedam.

Wegens de opheffing van de Stichting Stadsherstel werd onze vertegenwoordiging aldaar beëindigd.

4. Subsidies

Van de gemeente Schiedam ontvingen wij f 4086,- (restant subsidie 1982 en voorschot 1983) aan subsidie.

Dankzij bijdragen van de Stichting Cultureel Fonds en de Stichting Opbouw Schiedam kon de catalogus bij onze kersttentoonstelling van Adrianus van der Schouw worden uitge-

bracht, terwijl het Museum de overige kosten van deze catalogus voor rekening nam.

5. Chronologisch overzicht

15 februari: In het Museum Jan Anderson te Vlaardingen werd door deze verzamelaar voor leden van onze vereniging een lezing gehouden, waarna een rondleiding door het museum volgde.

31 maart: In de aula van het Stedelijk Museum vond de jaarvergadering plaats, waarbij volgens de presentielijst 42 leden aanwezig waren. Bij deze gelegenheid werd mevrouw A. Groeneweg-Metselaar tot erelid benoemd. Vervolgens werd Jan Schaper's film *'Schiedam kiest voor het water'* vertoond.

16 april: Voor leden van de Kring Oud Overachie werd door ons een rondleiding door Schiedam georganiseerd.

14 mei: Ter gelegenheid van het zestigjarig bestaan van Bijdorp werd het eerste exemplaar van ons tijdschrift *Scyedam*, dat geheel aan de geschiedenis van Bijdorp was gewijd, uitgereikt.

29 mei: In samenwerking met de Vereniging van Vrienden van het Stedelijk Museum werd door ons een lezing georganiseerd waarbij W. Thijssse sprak over 'rococo'. Aansluitend gaf hij een concert op het orgel van de aula van het museum.

4 juni: Voor leden van de Historische Vereniging Maasland organiseerde onze vereniging een rondleiding door Schiedam.

15 september: In de aula van het Stedelijk Museum vond een lezing plaats over industriële archaeologie door leden van de Werkgroep Industriële Archaeologie Rijnmond te Rotterdam. Naar aanleiding van deze lezing werd op

22 september: een nieuwe werkgroep van onze vereniging geïnstalleerd en wel de Werkgroep Industrieel Erfgoed Schiedam, waarin zeven leden van de vereniging zitting namen.

1 oktober: Voor onze leden organiseerden wij een excursie naar Maasland, alwaar wij werden rondgeleid door onze zustervereniging.

15 november: In de recreatiezaal van de Brandrij en Gistfabriek Hollandia werd een ledenavond gehouden, waarbij Frits Hendrickx, A. Castelein en mevr. A. Groeneweg-Metselaar spraken over stadsverfraaiing. Deze avond werd zeer druk bezocht, ook door

niet-leden van de vereniging. Hieraan voorafging een algemene ledenvergadering waarbij het bestuursvoorstel tot verhoging van de contributie werd goedgekeurd.

19 november: Voor de tweede maal gaf de vereniging een kalender uit, ditmaal met oude prentbriefkaarten.

23 november: Namens de vereniging nam de secretaris zitting in de Stichting Lokale Omroep Schiedam.

16 december: Op genoemde datum zou de opening plaats vinden van de door onze vereniging in samenwerking met het Stedelijk Museum georganiseerde tentoonstelling van de landschapschilder Adrianus van der Schouw. Wegens de bezettingsaktie van het museum door beeldende kunstenaars echter werd deze opening uitgesteld tot 6 januari 1984.

Tenslotte zij nog vermeld dat het overleg met het college van kerkmeesters van de Grote Kerk in 1983 resulteerde in de oprichting van de Commissie i.o. tot Instandhouding van de Grote- of Sint Janskerk.

J.M.M. Jansen,
secretaris

GEMEENTEARCHIEF SCHIEDAM

Door bezuiniging op de overwerkregeling zullen de woensdagavondopeningen van dit archief vervallen per 1 maart 1984.

De openingstijden zullen dus uitsluitend zijn:
maandag t/m vrijdag 8.30 - 12.15 uur en
13.15 - 17.00 uur.

Exploitatie-overzicht 1983

	Begroting 1983	Werkelijk 1983	Begroting 1984
Contributie	f 13.000,00	f 15.099,00	f 16.000,00
Gem. subsidie	- 3.500,00	- 3.821,20	- 4.000,00
Verkoop Scyedam	- 1.500,00	- 2.337,25	- 1.500,00
Verkoop drukwerken	- 1.000,00	- 902,40	- 3.000,00
Rente	- 300,00	- 424,36	- 400,00
Totaal		f 22.584,21	f 24.900,00

	Begroting 1983	Werkelijk 1983	Begroting 1984
Tijdschrift Scyedam	f 15.500,00	f 14.767,20	f 16.000,00
Drukwerk	- 1.000,00	- 130,90	- 1.000,00
Werkgroepen	- 2.000,00	- 1.080,60	- 2.000,00
Fonds Hist. Publicaties	-	-	- 2.000,00
Div. lasten, porto, adm. enz.	- 2.000,00	- 2.015,27	- 2.500,00
Afschrijving goederen	- 400,00	- 723,00	-
Afschrijving drukwerk	- --,-	- 1.500,00	- 1.000,00
Exploitatie overschot		- 2.367,24	- 400,00
Totaal		f 22.584,21	f 24.900,00

Balans Historische Vereniging 1983

Kas	f 438,86	Crediteuren	f 4.173,82
Giro	- 4.258,89	Contributie 1984	- 137,50
Bank	- 1.925,84	Ontvangen voorschotten	- 3.375,05
Beleggingsrekening	- 13.704,10	Reserve	- 5.000,00
Nog ontvangen subsidie 1983	- 600,00		
Voorraad drukwerken	- 3.167,60	Kapitaal	- 11.408,92
	f 24.095,29		f 24.095,29

JAARVERSLAG 'SCYEDAM'

De redactie bestond dit verslagjaar uit Aad van der Tang (eindredactie), Ruud Poels, Herman Noordegraaf, Cees van der Geer en Theo H.B. Schoenmakers. De redactie vergaderde vijf maal.

Het is verheugend te constateren dat 'Scyedam' in de huidige opzet nog steeds voldoet. Je kunt gerust stellen dat het blad 'volwassen' is geworden. Het zou dan ook bijzonder jammer zijn als het om de een of andere reden niet meer zou kunnen verschijnen, niet in de laat-

ste plaats voor de vereniging zelf.

Het aantal bladzijden van de 9e jaargang bedroeg 193, zeven bladzijden meer dan de 8e jaargang.

Het mei-nummer (geheel uitverkocht) verdient onze speciale aandacht. Dit nummer was namelijk het resultaat van een nauwe samenwerking van de redactie met leden van de Wijkvereniging Bijdorp, welke wijk toen 60 jaar bestond. Het is te hopen dat er meer van zulke 'projecten' komen, waarbij 'Scyedam' inspeelt op jubilea e.d. van andere verenigingen c.q.

instellingen. Zo zou er meer samenwerking kunnen komen met de Bewoners Vereniging Schiedam-Zuid, die voornemens is iets over de geschiedenis van de Gorzen te publiceren. Ondergetekende gaf te kennen m.i.v. het nieuwe verenigingsjaar (1984) het eindredacteurschap te zullen beëindigen, dit in verband met zijn voorgenomen aftreden als bestuurslid. Totdat een opvolger is gevonden zal hij lid van de redactie blijven.

A.J. van der Tang

JAARVERSLAG WERKGROEP VERKOOP EN PROMOTIE

De werkgroep bestaat uit: mevr. F.A. Wolter-Kleinendorst en de heren A.J. van der Tang, W.P. Rook en P. Plaisier.

Naast de verkoop van door de HVS uitgegeven boekwerken, wenskaarten e.d. beheert en administreert zij tevens de voorraad van deze uitgaven.

Diverse malen kwamen de werkgroepleden bijeen om aandacht te besteden aan te organiseren acties en het treffen van voorbereidingen voor de braderie die op 30 april in de Groenelaan te Schiedam werd gehouden. Ook in het afgelopen jaar was de werkgroep weer een belangrijke schakel in het 'naar buiten brengen' van de HVS.

Evenals enkele jaren terug bracht de vereniging in het afgelopen jaar weer een kalender uit, bestaande uit 7 bladen met in kleur afgedrukte oude prentbriefkaarten. Deze uitgave werd mogelijk gemaakt door de Speciaal-drukkerij ELBA te Schiedam.

Wenskaarten zijn in het afgelopen jaar niet veel verkocht.

Naast de op 30 april gehouden Braderie (waar de vereniging vertegenwoordigd was door de werkgroep) werd op zaterdag 26 oktober en 17 december een verkoopdag gehouden op de Hoogstraat.

De resultaten van deze verkoopdagen zijn als volgt:

Kalender 1984	: 152 stuks
Schiedam in prent	: 10 stuks
Schiedam op schaal	: 3 stuks
Schoolboekje	: 32 stuks
Wenskaarten	: 47 stuks
Boekje St.Jacobs Gasthuis	: 4 stuks

Bouwkundig bezit	: 7 stuks
Stickers	: 23 stuks
Jan van Diggelen	: 1 ex.
Tijdschrift 'Scyedam'	: 75 stuks

Bij het Stedelijk Museum, de VVV, Boekhandel Van Leeuwen, Mercurius (Hof van Spaland) Roodbol en Niemantsverdriet, werden in het verslagjaar in totaal in consignatie gegeven:

Kalender 1984	: 183 stuks
Bouwkundig bezit	: 6 stuks
Schiedam in prent	: 5 stuks
Schiedam op schaal	: 5 stuks
Tijdschrift 'Scyedam'	: 320 stuks

Van deze in consignatie gegeven uitgaven werd een aanzienlijk aantal verkocht.

Mevrouw A. Groeneweg-Metselaar stelde zich het afgelopen jaar niet meer herkiesbaar voor een bestuursfunctie. Zij beëindigde eveneens haar activiteiten in de werkgroep. Veel dank is de werkgroep haar verschuldigd voor de activiteiten die zij in de werkgroep heeft ondernomen.

Een woord van oprechte dank tenslotte richt de werkgroep aan de Schiedamse boekhandelaars, hierboven genoemd, het Stedelijk Museum en de plaatselijke VVV, die op een voortreffelijke wijze hun medewerking verleenden bij de verkoop van door de HVS uitgegeven boekwerken en het tijdschrift.

P. Plaisier

JAARVERSLAG LEDENADMINISTRATIE/DEPOT 'SCYEDAM'

Per 31 december 1982 waren 675 leden ingeschreven in het ledenregister.

In de loop van het verslagjaar hebben, om uiteenlopende redenen, 46 leden hun lidmaatschap beëindigd. Er zijn 75 nieuwe leden ingeschreven. Daardoor bedraagt het aantal leden per 31 december 1983 705.

Er zijn 48 echtpaarleden en 145 leden buiten Schiedam woonachtig.

Tijdschrift 'Scyedam'

De algehele verzorging van het tijdschrift geschiedde ook in het afgelopen jaar door de PTT.

Bij 6 verkoopadressen: Boekhandel Van Leeu-

wen, Mercurius (Hof van Spaland), Roodbol en Niemantsverdriet, het Museum en de plaatselijke VVV zijn in totaal 175 losse afleveringen van het tijdschrift verkocht.

De oplage per nummer was in 1983 telkenmale ca. 1000 stuks. Evenals vorig jaar verschenen 5 nummers.

Door een plotselinge verplaatsing van de archiefruimte voor het tijdschrift kan niet nauwkeurig worden vermeld hoeveel exemplaren van elk verschenen nummer nog aanwezig zijn.

P. Plaisier

JAARVERSLAG WERKGROEP HISTORISCHE BEBOUWING

De werkgroep bestaat uit 10 leden. In 1983 traden toe de heren M. Versteegh en F.W. Koelman. De heer J.J. van Woerkom verliet de werkgroep. Men kwam in het verslagjaar 11 maal bijeen. Voor de doelstellingen wordt verwezen naar het vorige jaarverslag. Vele malen is overleg geweest met gemeentelijke diensten en met particulieren.

De volgende zaken kwamen aan de orde:

- Achterhuis Proveniershuis. Er zijn diverse contacten geweest met zowel het gemeentelijk woningbeheer als met de exploitant van het er in te vestigen restaurant, teneinde mogelijkheden te bespreken om aanwezige en/of bewaarde interieuronderdelen (her) te gebruiken. Dit is nog niet afgerond, ondanks de opening van het restaurant in december 1983.

Over de inrichting van het zgn. museum-woninkje zijn besprekingen geweest met het gemeentelijk woningbeheer en met de heer De Jong van Monumentenzorg. Realisatie kan misschien in 1984 plaatsvinden.

- Pogingen zijn ondernomen om het smeedijzeren hek van de Catharinaschool aan de Westmolenstraat 20 een verantwoorde bestemming te geven. Diverse mogelijkheden zijn nog open.
- De werkgroep heeft zich ingezet voor het behoud van de nog volledig origineel ingerichte dubbele mouterij 'De Gestreepte Ezel', Noordvest 11. Het interieur werd fotografisch vastgelegd, terwijl ook opme-

tingen werden verricht.

- Via het inspraakplatform Schienoko werden diverse voorstellen gedaan tot behoud van de structuur van het gebied en tot behoud van diverse historische panden.
- Een hoeveelheid terra-cotta siermateriaal van de gesloopte school aan het Oude Kerkhof, kon door tussenkomst van de Historische Vereniging worden behouden. Voorstellen werden gedaan dit in de gevel van de toekomstige bebouwing in te passen. Ook over de gevelwand van het nieuwbouwplan aan het Oude Kerkhof is overleg met de gemeente geweest.
- Tot behoud van de panden Hoofdstraat 217-219/221 is uitgebreid overleg geweest. Helaas konden de panden door omstandigheden niet bewaard blijven. Een twintigtal consolekopjes is door tussenkomst van de vereniging behouden kunnen worden.
- De gemeentelijke monumentenzorg is voortdurend onderwerp van gesprek geweest.
- Voorts zijn de volgende zaken in de werkgroep aan de orde geweest:
Westvest 46-50 - Nieuwe Haven 9 - Westvest 31 - opslag historische materialen - Singel 180, 182 - inventarisatie leegstaande panden - plan nieuwbouw Noordeinde - historische industriële bebouwing - panden hoek Lange/Korte Haven - Boterstraat 54, 56 - Lange Kerkstraat 56 - Noordvest 57, 59 - Groenwegje 7 ('De Pijnboom') - Lange Haven 57 - Oude Kerkhof 14 - Lange Nieuwstraat 51.

R.W. Poels

JAARVERSLAG ARCHIEF HISTORISCHE VERENIGING SCHIEDAM

In het afgelopen jaar is wederom een gedeelte van het oude bestand geïnventariseerd. De inventarisatie beslaat nu 55 pagina's, verdeeld over 14 rubrieken t.w.:

- 1 A Notulen en agenda's bestuursvergaderingen
- 1 F Fotowedstrijd 1982
- 5 C Tijdschrift Holland
- 5 D Tijdschrift Heemschut
- 5 E Tijdschrift Nederlandse Historiën
- 5 F Tijdschrift Vlaarding

- 5 G Tijdschrift Kroniek 'Roterodamum'
- 5 H Tijdschrift Verenigde Glasfabrieken
- 6 B Prentbriefkaarten
- 6 C Dia's
- 6 D Foto's
- 6 G Schetsen van Schiedam (korte beschrijvingen)
- 6 H Prenten van Schiedam
- 8 D Briefhoofden

Deze rubrieken zijn geheel geïnventariseerd en dienen alleen aangevuld te worden met de aanwinsten. Andere rubrieken zijn in voorbereiding. In het verslagjaar zijn diverse aanwinsten verkregen. Naast abonnementen op tijdschriften, die regelmatig verschijnen, noemen we het volgende: (Indien belangrijk is tussen haakjes de schrijver en/of de herkomst vermeld en is de vermelding in volgorde van binnenkomst.)

- Kalender met luchtfoto (Bondsspaarbank en Zonwering)
- Fotoboek Lange Haven (H. Spier)
- 3 Prentbriefkaarten (Fam. Stegman)
- 3 idem (P. Plaisier)
- Oud Werk (Inventarisatie Werkgroep SIER)
- Jaarverslag Gemeentearchief Schiedam
- Nieuwe folders VVV - Schiedam
- 700 jaar St.Jacobsgasthuis (J.M.M. Jansen)
- 19 Prentbriefkaarten (W.P. Rook)
- 3 idem (Molenstichting)
- 1 foto gedenkraam gemaakt door F. Hendrickx (Hollandia)
- Archiefgids (J.M.M. Jansen)
- Van telefoonpaal tot mijlpaal (C. Pluijm)
- Kaart van BLEAU (reproductie, aankoop)
- Schiedamse Monumenten (B. van Bochove)
- Plattegrond Schiedam (huis aan huisverspreiding)
- Stadsgids (huis aan huisverspreiding)
- Foto Delflandgemaal Poldervaart/Vijfsluizen (Dr. S. Blankert 1976)

Het archivaal bezit van de vereniging begint zich als omvangrijk af te tekenen. Schenkingen van bijvoorbeeld oude foto's en/of negatieven, dia's, prenten, tijdschriften met Schiedambeschrijvingen, etc. zullen in dank worden aanvaard, daarmee het bezit vergrotend van een vereniging die HISTORIE met grote letters in haar vaandel voert.

Voor diegenen die daartoe interesse hebben zal een exemplaar van de complete archief-

lijst op de jaarvergadering ter inzage liggen.

W.P. Rook

JAARVERSLAG LEZINGENCOMMISSIE

De commissie bestaat uit drie leden, te weten Ria Janse, Frans Geerdes en Rob van Emden.

In het afgelopen verenigingsjaar is een viertal lezingen georganiseerd.

Op 15 februari hield de heer J. Anderson een lezing over het onderwerp *'De bakker op de hoek'* in het streekmuseum Jan Anderson aan de Kethelweg in Vlaardingen. Dit naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling die toen aldaar werd gehouden. Het was een interessante maar ook gezellige avond, met een goede opkomst. En deze bijzondere combinatie van kijken en luisteren werd dan ook bijzonder gewaardeerd.

Op 29 mei 1983 sprak de heer W. Thijssse in de aula van het Stedelijk Museum over *roco-co*. Hij benadrukte in zijn lezing dat de betekenis van Schiedam vanuit kunsthistorisch oogpunt, groter is dan men denkt. De gebouwen aan de Lange Haven zijn daar onder meer een voorbeeld van. Na zijn lezing bracht de heer Thijssse op het museumorgel enige werken ten gehore van 18e-eeuwse componisten.

Op 15 september hielden de leden van de Werkgroep Industriële Archeologie Rijnmond (WIARIJN) een lezing over industriële archeologie. Ter inleiding werd uiteengezet wat onder industriële archeologie wordt verstaan en wat het belang ervan is, waarna door middel van dia's een verslag werd gedaan van een inventarisatie in een Vlaams industriestadje waar de inmiddels verdwenen industriële activiteiten van de vorige eeuw en het begin van deze eeuw, een onuitwisbaar stempel hebben gedrukt. De avond, die werd bezocht door ongeveer 20 personen, werd besloten met een aantal dia's dat de WIARIJN-leden, binnen een zeer kort tijdsbestek in Schiedam hadden genomen, om duidelijk te maken dat ook in onze stad veel industriële archeologie zal kunnen worden bedreven.

Tenslotte vond op 15 november een ledencontactavond plaats in Branderij en Gistfabriek Hollandia, waarbij het thema stadsverfraai-

ing centraal stond. Hiertoe was een tweetal Schiedamse kunstenaars als spreker uitgenodigd, de heren F. Henderickx en A. Casteleijn. Voor een gehoor van ca. 50 personen schetste de heer Henderickx hoe hij, na in zijn jeugd met zijn ouders uit Brabant in Schiedam te zijn komen wonen, gegrepen werd door de jeneverindustrie en de mensen die daarin werkten. Hij toonde dia's van werkstukken die hierdoor waren geïnspireerd, waarbij de nadruk lag op zijn ontwerp voor het beeldje 'de Brandersknecht', dat hij gaarne in Schiedam een plaats zou zien krijgen.

Hierop aansluitend gaf de heer Casteleijn een lezing over de mogelijkheden tot verfraaiing van een stad. Uiteraard kwam hierbij aan de orde zijn projekt dat in Schiedam reeds tot stand is gekomen, nl. de groep lantarenpalen op het Rubelsplein terwijl hij tevens schetsontwerpen toonde van de mogelijke schildering op de blinde muur van het Heelsbergen pand (het vroegere hotel De Kroon) tegenover de huidige vestiging van de VVV. De muurschildering beeldt de vroeger op die plaats staande molen De Meiboom uit. Ter afronding van deze geslaagde avond riep het erelid mevrouw A. Groeneweg-Metselaar aan de hand van dia's de vraag op welke voorwerpen in het straatbeeld als straatmeubilair vallen aan te merken. Zij slaagde erin de aanwezigen te doen beseffen dat onze stad vele voorwerpen bevat die weliswaar niet altijd van grote cultuurhistorische waarde zijn, doch die bij verwijdering het straatbeeld in ernstige mate zouden verarmen.

R. van Emden

JAARVERSLAG WERKGROEP INDUSTRIEEL ERFGOED SCHIEDAM

Nadat reeds in 1981 een poging was ondernomen tot starten van een werkgroep die zich zou bezighouden met historisch industriële zaken, kon op 22 september 1983 de WERKGROEP INDUSTRIEEL ERFGOED SCHIEDAM (WIES) worden opgericht.

Doel van de werkgroep is het inventariseren van Schiedam op het gebied van historische industriële objecten, en daarbij het verkrijgen en vastleggen van gegevens op schrift en op

foto.

Aan de oprichting gingen diverse contacten met de in Rotterdam werkende Werkgroep Industriële Archeologie Rijnmond (WIARIJN) vooraf. Aldaar werd steun verkregen, wat resulteerde in een informatieve lezing op 15 september 1983, en in het meedraaien van enkele Wiarijnleden in onze werkgroep. Er traden 7 Schiedamse leden toe: C. van der Geer, F.L. Geerdes, L.A. Kaal, J.L.M. Kies, R.W. Poels, J. Ritman en W.F. Snickers.

Per 24 november werd de leiding door R.W. Poels overgedragen aan F.L. Geerdes, terwijl J. Ritman tot notulist werd aangewezen. De werkgroep kwam in 1983 driemaal bijeen.

Gestart werd met het inventariseren van een drietal wijken: gelegen tussen Buitenhavenweg en Gustoweg, tussen Buitenhavenweg en Dwarsstraat en tussen Nieuwe Haven en Aleidastraat. Er wordt gewerkt met speciale landelijke inventarisatieformulieren. Ieder object wordt gefotografeerd.

De resultaten zullen eerst in 1984 beschikbaar komen, terwijl de totale inventarisatie en de verwerking ervan waarschijnlijk twee jaar in beslag zullen nemen.

R.W. Poels

JAARVERSLAG WERKGROEP PRENT-BRIEFKAARTEN

De werkgroep is in 1983 weer maandelijks bijeen geweest, zoals gebruikelijk de laatste woensdag van de maand. De door M. Hijmans (ook bekend als City Bazar) uitgegeven kaarten zijn geïnventariseerd.

Er zijn 11 series met een totaal van 57 kaarten. De kaarten van Hrs. Rebers zijn eveneens geheel geïnventariseerd. Daarvan zijn 17 series met in totaal 94 kaarten.

De kaarten van Henri Rebers zijn geïnventariseerd. Het resultaat moet nog deels worden uitgewerkt. Dit wordt bemoeilijkt omdat Rebers veel incidentele kaarten heeft uitgegeven.

Van deze uitgever zijn reeds 15 series met in totaal 115 kaarten behandeld.

Men is nu met de herinventarisatie van J. van Diggelen bezig. Van hem zijn kaarten ontdekt die niet in het boekje staan, dat destijds door Cees van der Geer over hem is geschreven.

Ook is met het voorbereidend werk begonnen van uitgeverij Spanjersberg, die, naar wij menen, de meeste kaarten van Schiedam heeft uitgegeven.

H. Beckman

